

Διάλογοι για την Ψυχανάλυση

Έκδοση της Ελληνικής Εταιρείας
Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας

Περίοδος Α' τεύχος 9. Ιούνιος 2018

ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΚΑΙ ΠΑΡΟΝ

Σημείωμα της σύνταξης • XVI ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΤΗΣ Ε.Ε.Ψ.Ψ. Γυναικεία σεξουαλικότητα: Είναι ακόμα μια σκοτεινή ήπειρος; • Επανάληψη της ιστορίας ή νέα εμπειρία; Παρελθόν και παρόν στην ψυχαναλυτική διαδικασία. Επισκόπηση XV ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ ΤΗΣ Ε.Ε.Ψ.Ψ. **Βιολέττα Κωνσταντινίδου, Μαρίνα Δεδούλη** • Η αδελφική σχέση: Ψυχαναλυτική προσέγγιση και κλινική πρακτική. **Γρηγόρης Μανιαδάκης** • Η Ψυχανάλυση στους Ελληνικούς κλινικούς θεσμούς • Η παρουσία της ψυχανάλυσης στο πρόγραμμα απεξάρτησης, 18 άνω στο Ψ.Ν.Α. Δαφνί. **Νατάσσα Παναγιωτοπούλου** • Εποπτεύοντας το 18 ανω. **Σταμάτης Τουρνής** • Δεν υπάρχει τοξικοεξάρτηση χωρίς Freud. **Αγλαΐα Μηλιά** • Αποχωρισμοί / αποχαιρετισμοί • Παρουσίαση βιβλίων: GEORGE MAKARI: Επανάσταση Στον Νου Η Δημιουργία Της Ψυχανάλυσης. **Βιολέττα Κωνσταντινίδου** / R.D. HINSHELWOOD: Η Κηλαϊνική Σκέψη στην Ψυχαναλυτική Πράξη. **Αρετή Σπυροπούλου** / ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ: Οι ψυχικές άμυνες και τα παράδοξά τους. Δομικές και αμυντικές εργασίες του ψυχισμού. **Χαρά Καραμανωλάκη**.

Σημείωμα της Σύνταξης

Η επίδραση του παρελθόντος στο ψυχικό παρόν, αλλά και εκείνη της παρούσας εμπειρίας στη θεώρηση του παρελθόντος, από την οπτική γωνία της ψυχανάλυσης αποτέλεσε το αντικείμενο του τελευταίου Συμποσίου της Ελληνικής Εταιρείας Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας. Ο προβληματισμός του Συμποσίου ήταν καταρχήν θεραπευτικός, και αφορούσε το «ιστορικό» ερώτημα του κατά πόσο η συνάντηση αναλυτή και αναλυόμενου αποτελεί επανέκδοση του παρελθόντος του τελευταίου και κατά πόσο νέα εμπειρία. Ωστόσο η σχέση παρελθόντος και παρόντος στον ψυχισμό αποτελεί ένα ζήτημα η εμβέλεια του οποίου εκτείνεται και πέρα από το πλαίσιο της ψυχαναλυτικής θεραπείας. Το μεθύτερο βίωμα, ή ο καταναγκασμός της επανάληψης μπορούν να αφορούν και συλλογικούς ψυχισμούς, θεσμούς, κοινωνίες. Στο ανακείμενο τεύχος των *Διαλόγων για την Ψυχανάλυση* υπάρχει μια εκτενής ανασκόπηση του Συμποσίου από τη Βιοηέττα Κωνσταντινίδου και τη Μαρίνα Δεδούλη. Υπάρχει επίσης και μια ανακοίνωση που αφορά το -σχετικά άμεσο- μέλλον, η ανακοίνωση του επόμενου, (16^{ου}) Συμποσίου της ΕΕΨΨ. Ο τίτλος του είναι: **Γυναικεία σεξουαλικότητα: είναι ακόμα μια σκοτεινή ήπειρος;** και θα γίνει στην Αθήνα, από τις 12 έως τις 14 Απριλίου του 2019.

Στο προηγούμενο τεύχος των *Διαλόγων* εγκαινιάστηκε μια νέα στήλη με αντικείμενο την παρουσία της ψυχανάλυσης στους ελληνικούς κλινικούς θεσμούς. Στο παρόν τεύχος προσεγγίζεται και περιγράφεται η ψυχαναλυτική παρουσία σε έναν εμβληματικό θεσμό της ανεξάρτησης στον τόπο μας, το 18ανω. Ο Σταμάτης Τουρνής εκθέτει, με βάση την προσωπική εμπειρία του, τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες της ψυχαναλυτικής εποπτείας του θεραπευτικού προσωπικού στον θεσμό αυτό· η Νατάσσα Παναγιωτοπούλου έχοντας συλλέξει σχετικά στοιχεία και μαρτυρίες, περιγράφει την ψυχαναλυτική συνιστώσα στην ίδρυση και τη λειτουργία του τμήματος Εφήβων και Νέων του 18ανω. Η Αγλαΐα Μηλιά καταθέτει ένα κείμενο σχετικά με τις συνδέσεις της ψυχανάλυσης με την προβληματική της τοξικοεξάρτησης και της ανεξάρτησης.

Στο ανά κείμενο τεύχος υπάρχουν ακόμα οι παρουσιάσεις των βιβλίων του Βασιλη Δημόπουλου *Οι ψυχικές αμυνές και τα παραδοξα τους. Δομικές και αμυντικές εργασίες του ψυχισμού* από τη Χαρά Καραμανωλιάκη, του R. D. Hinshelwood *Η Κηλαϊνική σκέψη στην ψυχαναλυτική πράξη*, από την Αρετή Σπυροπούλου και του George Makari *Επανάσταση στο νου. Η δημιουργία της ψυχανάλυσης*, από τη Βιοηέττα Κωνσταντινίδου.

Τέλος, γίνεται μια αναφορά σε θεσμούς και πρόσωπα που στο πρόσφατο παρελθόν αποχαιρέτησαμε (από τη Νατάσσα Παναγιωτοπούλου). Επίσης στο Σεμινάριο για την αδηφική σχέση που διοργάνωσε η ΕΕΨΨ φέτος (από τον Γρηγόρη Μανιαδάκη).

Επιστημονική περιοδική Έκδοση
Ιδιοκτησία:
Ελληνική Εταιρεία
Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας
Μιχαηλακοπούλου 41-43,
115 28 Αθήνα
Τηλ./fax: 210 7712901
www.psychoanalysis-
psychotherapy.gr
e-mail: hspp@otenet.gr

Υπεύθυνος από το ΔΣ:
Γρ. Μανιαδάκης
Συντακτική Επιτροπή
Υπεύθυνος Σύνταξης:
Γρ. Μανιαδάκης
Μέλη:
Β. Κωνσταντινίδου
Ν. Παναγιωτοπούλου
Α. Σπυροπούλου
Γ. Χαλκιά

ΔΣ ΕΕΨΨ

Πρόεδρος: Δ. Ρήγας
Αντιπρόεδρος: Χ. Καραμανωλιάκη
Γραμματέας: Γρ. Μανιαδάκης
Ταμίας: Γ. Χατζησταυράκης
Μέλος: Ε. Σουμάκη

Σελιδοποίηση - Εκτύπωση
Γ. Κωστόπουλος Γραφικές Τέχνες
www.kostopoulosprinting.gr

ΧVI ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΤΗΣ Ε.Ε.Ψ.Ψ.

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ: ΕΙΝΑΙ ΑΚΟΜΑ ΜΙΑ ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΗΠΕΙΡΟΣ;

12-13-14 Απριλίου 2019

Τι γνωρίζουμε σήμερα για τη γυναικεία σεξουαλικότητα και τη θηλυκότητα; Είναι ακόμα μια μαύρη ήπειρος, όπως την εποχή του Freud; Μπορούμε σήμερα να έχουμε μια πιο συνεκτική άποψη για τη θηλυκότητα ή η κατανόηση μας παραμένει ατελής και αποσπασματική; Η πλειονότητα των ψυχαναλυτικών μελετών προσέγγισε τη θηλυκότητα μέσω της μελέτης της ανδρικής σεξουαλικότητας, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να προσεγγιστεί η ίδια η ουσία της. Ο Freud πίστευε σε έναν πρωτογενή ανδρισμό, που έχει βιολογική βάση. Θεώρησε ότι η θηλυκή ανάπτυξη είναι δευτερογενής καθώς εξαρτάται από το σύμπλεγμα ευνουχισμού και τον φθόνο του πέους. Αυτή η πεποίθηση για την πρωτοκαθεδρία του φαλλίου οδηγεί σε ένα αρνητικό ορισμό της θηλυκότητας και της γυναικείας σεξουαλικότητας. Η φαντασίωση ότι θα αποκτήσει το πολυπόθητο πέος από τον πατέρα της, οδηγεί το κορίτσι στην τελική επιλογή σεξουαλικού αντικειμένου, καθώς και στην επιθυμία για τεκνοποίηση.

Πολλοί αναλυτές, όπως ο Abraham, η Horney, η Klein, ο Jones, η Kestenberg κ.α., ενώ συμφωνούν με την άποψη του Freud ότι η ανατομία ασκεί κυρίαρχο ρόλο, αμφισβητούν την πρωτογενή αυτή αρρενωπότητα. Θεωρούν ότι το μικρό κορίτσι διαθέτει ασυνείδητη (έστω) επίγνωση του κόλπου της και ότι η θηλυκότητα προέρχεται από πρώιμα σωματικά (θηλυκά) βιώματα, τα οποία αποκτούν ψυχική αναπαράσταση. Από τις απόψεις αυτές προκύπτει όρος «πρωτογενής θηλυκότητα», που υπονοεί ότι τα κορίτσια δεν ξεκινούν τη ζωή τους σαν μικροί άνδρες, αλλά η αίσθηση για τον εαυτό τους αναπτύσσεται σε σχέση με το θηλυκό τους σώμα.

Άλλες απόψεις, πέραν από τον βιολογικό/ανατομικό καθορισμό της αίσθησης του φύλλου, τοποθετούν την εμφυλιοποίηση (gendering) στο πλαίσιο των αντικειμενοτρόπων σχέσεων. Τονίζουν τον σημαντικό ρόλο των γονεϊκών, συνειδητών και ασυνειδήτων, φαντασιώσεων μέσα σε ένα συγκεκριμένο πολιτισμικό, κοινωνικό και ιστορικό γίγνεσθαι. Η θηλυκότητα, αλλά και η αρρενωπότητα, διαμορφώνονται μέσω των ταυτίσεων που καλείται το βρέφος να επιτελέσει αναφορικά με τις προβολές των γονιών του.

Επιπλέον των ταυτίσεων στον κάθετο άξονα γονιού-παιδιού, ψυχαναλυτές, με κύρια εκπρόσωπο την J. Mitchell, συνδέουν την εμφυλιοποίηση (gendering) και με την αδελφική σχέση. Με το που γεννιέται ένα παιδί αναγορεύεται σε αγόρι ή κορίτσι. Αυτός ο διαχωρισμός αποτελεί υποκειμενικό βίωμα για το βρέφος την εποχή του «αδελφικού τραύματος», όταν το νέο μωρό δεν είναι απλώς μωρό, αλλά είναι ένας αδελφός ή μία αδελφή. Το βρέφος αποκτά την έννοια του έμφυλου εαυτού μέσω αυτού του «άλλου». Υπό την έννοια του φύλλου τα αγόρια και τα κορίτσια τοποθετούνται σε πανομοιότυπες θέσεις, καθώς και τα δύο έχουν τις ίδιες φονικές και αιμομικτικές επιθυμίες το ένα για το άλλο. Αυτές απαγορεύονται και τιμωρούνται το ίδιο και για τα δύο φύλα, χωρίς να τα διαφοροποιούν, όπως γίνεται με το σύμπλεγμα του ευνουχισμού. Το ένα φύλο δεν είναι προϋπόθεση για το άλλο και η προβληματική του είναι ανεξάρτητη από την ανατομική/σεξουαλική διαφορά.

Στόχος του συνεδρίου είναι να αποτελέσει έναν χώρο ανταλλαγής σκέψεων και προβληματισμού αναφορικά με τη γυναικεία ταυτότητα, τη γυναικεία σεξουαλικότητα και τη θηλυκότητα γενικότερα, σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από σύγχυση των φύλων, των ρόλων και της σεξουαλικότητας.

Βασικές ενότητες του συνεδρίου θα είναι η σεξουαλικότητα, η εμφυλιοποίηση (gendering), η αναπαραγωγή, η μητρότητα, ο φεμινισμός, το φύλο στην αναλυτική σχέση, η θηλυκή πλευρά μέσα μας καθώς και επίκαιρα θέματα όπως η σεξουαλική παρενόχληση κ.α.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Η ΝΕΑ ΕΜΠΕΙΡΙΑ; ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΚΑΙ ΠΑΡΟΝ ΣΤΗΝ ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Η Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας πραγματοποίησε, από τις 7 έως τις 9 Απριλίου 2017, το 15ο Επιστημονικό της Συμπόσιο με θέμα «Επανάληψη της ιστορίας ή νέα εμπειρία; Παρελθόν και παρόν στην ψυχαναλυτική διαδικασία». Το Συμπόσιο, το οποίο τελούσε υπό την αιγίδα του υπουργείου Υγείας, της Ιατρικής σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, της International Federation of Psychoanalytic Societies και της Ελληνικής Ψυχιατρικής Εταιρείας, πραγματοποιήθηκε στο ξενοδοχείο Divani Palace Acropolis στην Αθήνα. Οργανώθηκε με την επιστημονική συνεργασία της Βορειοελλαδικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας και της Ελληνικής Εταιρείας Παιδιού και Εφήβου και το παρακολούθησαν περίπου 300 σύνεδροι. Με αφετηρία την κλασική εκδοχή, η προβληματική του Συμποσίου αφορούσε μια περισσότερο συνθετική άποψη, υποστηρίζοντας ότι το υλικό των συνεδριών έχει πολλαπλές πηγές και ότι σχετίζεται τόσο με την ιστορία του αναλυόμενου, όσο και με την παρούσα εμπειρία της συνάντησης και της αλληλεπίδρασής του με τον ψυχαναλυτή. Εκτός από τους Έλληνες ψυχαναλυτές, συμμετείχαν με εργασίες τους και οι ξένοι ψυχαναλυτές, όπως οι V. Bonaminio, R. D. Hinshelwood και R. Lombardi. Στη σύντομη παρουσίαση των εργασιών του Συμποσίου που ακολουθεί, τηρείται αδρά η σειρά του επιστημονικού προγράμματος.

Παρασκευή 7 Απριλίου 2017

Κατά την εναρκτήρια συνεδρία μετά τις προσφωνήσεις και τους χαιρετισμούς, το συμπόσιο άνοιξε με την εισαγωγική ομιλία του προέδρου της ΕΕΨΨ και προέδρου της Οργανωτικής Επιτροπής του Συμποσίου, **Β. Φαλιέρα**.

Στη συνέχεια, υπό την προεδρεία του **Ν. Χαμπέρη**, ακολούθησαν οι ομιλίες της **Χ. Καραμανωλιάκη** και **Κ. Ταλφανίδη**. Η Χ. Καραμανωλιάκη, στην ομιλία της με τίτλο «Η ασυνείδητη επικοινωνία τότε και τώρα», μίλησε για τους κατοπτρικούς νευρώνες και τον μηχανισμό της ενσωματωμένης προσομοίωσης που ανακάλυψαν οι σύγχρονοι ψυχοφυσιολόγοι, μέσω του οποίου -όπως εξήγησε η ομιλήτρια- ενεργοποιείται η αυτόματη και ασυνείδητη αναπαραγωγή της συγκινησιακής κατάστασης του άλλου. Έτσι το σώμα αναδεικνύεται σε όχημα, όχι μόνο μεταφοράς και έκφρασης του νοήματος, αλλά και σε αποκωδικοποιητή του. Στη συνέχεια η ομιλήτρια αφού παρέθεσε στιγμιότυπα δύο αναλύσεων, στα οποία μέσω των ονείρων των αναλυόμενων αποκαλύπτεται η ασυνείδητη επικοινωνία του αναλυτικού ζεύγους, συζήτησε για τη διαδικασία αυτή. Ο Κ. Ταλφανίδης, στην ομιλία του με τίτλο «Παρελθόν και παρόν στο παιχνίδι. Μια ιστορική αναδρομή», επιχειρήσε να απαντήσει στο τι «παίζεται» στο παιχνίδι. Αναφέρθηκε αρχικά στον Freud, ο οποίος από

το 1900 μίλούσε για το παιχνίδι με όρους δυναμικούς, τοπογραφικούς και οικονομικούς και είχε θέσει το παιχνίδι υπό την αιγίδα της αρχής της ευχαρίστησης/δυσaréσκειας και των ερωτικών ενορμήσεων. Στη συνέχεια επεσήμανε ότι η Μ. Klein τελειοποίησε την τεχνική της χρήσης του παιχνιδιού στην ψυχανάλυση των παιδιών, ενώ η Α. Freud στο ύστερο έργο της έδωσε μια αναπτυξιακή διάσταση στο παιχνίδι. Κλείνοντας την ιστορική αναδρομή αναφέρθηκε στην τομή που έκανε ο Winnicott.

Ακολούθησε **στρογγυλό τραπέζι**, υπό την προεδρεία του Γρ. Μανιαδάκη, με θέμα «Η Μητέρα ως αισθητικό αντικείμενο στη δοκιμασία του χρόνου», το οποίο οργανώθηκε από την Βορειοελλαδική Ψυχαναλυτική Εταιρεία. Η **Α. Μούτσιανου** στην ομιλία της «Ιστορικά πεπωμένα της μητρικής αποτυχίας» ανέπτυξε σημαντικές πλευρές της πρωταρχικής σχέσης μητέρας-παιδιού, οι οποίες αναδύονται μέσα στη θεραπευτική σχέση, μέσω της μεταβίβασης και της αντιμεταβίβασης. Παρέθεσε κλινικό υλικό. Η **Κ. Φελέκη**, στην ομιλία της με θέμα «Η ψυχαναλυτική συνάντηση ως αισθητική εμπειρία», παρουσίασε κλινικό υλικό, στο οποίο διερεύνησε την αισθητική διάσταση της ψυχαναλυτικής συνεδρίας, όπως βιώνεται από τον αναλυτή και τον αναλυόμενο, καθώς και την ανάδυση μιας νέας αναπάντεχης ψυχικής εξέλιξης που προκύπτει μέσω της ικανότητας του αναλυτή να αντέχει το άγνωστο (αρνητική ικανότητα).

Σε παράλληλη ομάδα εργασίας με τίτλο «Μελετώντας τον Winnicott-1», υπό την προεδρεία του Κ. Ταλφάνιδου, η **Ε. Γυφτοπούλου** παρουσίασε την εργασία της με θέμα «Όταν ο αναλυτής συναντά τον αναλυόμενο: Η συνθήκη του αμοιβαίου ταΐσματος», και αναφέρθηκε στη βασική θέση του Winnicott, «there is not such a thing as a baby». Η **Μ. Κοκκώση** στην ομιλία της «Αναζητώντας αυτό που δεν ορίζεται στη σκέψη: αμφίπλευρη φαντασίωση για το αντικείμενο και μεταβατικός χώρος στην ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία οριακού ασθενούς» στο πλαίσιο παρουσίασης κλινικού υλικού από την ψυχοθεραπεία οριακού ασθενούς, ανέπτυξε και έδωσε έμφαση στις αδιαμόρφωτες αντικειμενότητες εμπειρίες και φαντασιώσεις. Ο **Γ. Χατζησταυράκης** στην εργασία του «Όταν ο ασθενής δεν μπορεί να παίξει» ανέπτυξε τις σκέψεις του σχετικά με τη σύλληψη της ψυχαναλυτικής διαδικασίας ως παιχνιδιού, υποστήριξε την άποψη ότι η ψυχαναλυτική διαδικασία μπορεί να θεωρηθεί ως μια εξειδικευμένη μορφή παιχνιδιού, η οποία συμβαίνει στην περιοχή αλληλεπικάλυψης δύο περιοχών παιχνιδιού, του αναλυτή και του αναλυόμενου και πρότεινε κάποιες ιδέες σχετικά με το «κάτι που πρέπει να γίνει» του Winnicott.

Ένα ακόμη παράλληλο στρογγυλό τραπέζι, είχε ως θέμα «Παρελθόν και παρόν στην θεραπευτική κατάσταση». Στο πλαίσιο αυτού του τραπεζιού, υπό την προεδρεία της Χ. Καραμανωλάκη, ο **Κ. Εμμανουηλίδης** στην ομιλία του «Χρόνος παρών και χρόνος παρελθόν: Η ψυχαναλυτική διαδικασία και η θεραπευτική πράξη» παρουσίασε κλινικές εικόνες από τρεις θεραπείες με ασθενείς διαφορετικού τύπου παθολογίας και συζήτησε την πορεία της ψυχαναλυτικής διαδικασίας, καθώς και την θεραπευτική που εφάρμοσε σε κάθε περίπτωση, ώστε να αρθεί το αδιέξοδο. Στη συνέχεια η **Β. Κωνσταντινίδου** στην εργασία της με τίτλο, «Παρελθόν ασυνείδητο ή παρόν ασυνείδητο; Το παιδί εντός», παρέθεσε κλινικό υλικό στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης του αναλυόμενου με τον αναλυτή, αναδεικνύοντας την ψυχική μετατόπιση από την επανάληψη του παρελθόντος στις φαντασιώσεις του ασθενούς μέσα στην πολύ ειδική σχέση του με τον αναλυτή.

Μετά τη μεσημεριανή διακοπή, το πρώτο στρογγυλό τραπέζι, το οποίο οργανώθηκε από την Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας Παιδιού και Εφήβου είχε ως θέμα «Χώρος και χρόνος στην ψυχοθεραπεία παιδιών και εφήβων». Υπό την προεδρεία του Δ. Αναστασόπουλου, η πρώτη ομιλήτρια **Σ. Ανασοντζή**, παρουσίασε την εργασία της «Ο χρόνος του Νεύτωνα και ο χρόνος του Νταλί: Ψυχικός και σωματικός πόνος στη διαμόρφωση του ψυχοθεραπευτικού Χρόνου» και παρέθεσε τη θεραπευτική εμπειρία με ένα κορίτσι με ινοκυστική νόσο. Στην επόμενη παρουσίαση οι **Α. Ζαχαριά** και **Μ. Ματσουκά** μίλησαν για «Το βίωμα του χρόνου σε παιδιά και εφήβους» και ανέπτυξαν την αίσθηση της έννοιας αυτής στην ψυχανάλυση, αλλήλα και ως βίωμα στην αναπτυξιακή πορεία παιδιών και εφήβων. Ένα βίωμα που συνδέει το χρόνο με τη στέρηση και την τελική ματαίωση της βρεφικής παντοδυναμίας που εκπροσωπεί ο θάνατος. Η **Ο. Σκληρίδη**, τέλος, στην ομιλία της με θέμα, «Όταν η βία και η ντροπή παγώνουν το χρόνο» παρουσίασε κλινικό υλικό σχετιζόμενο με το διαγενεαλογικό ιστορικό βίαιων αποχωρισμών, θανάτων και σεξουαλικής κακοποίησης.

Το δεύτερο **στρογγυλό τραπέζι**, υπό την προεδρεία του Κη. Ναυρίδου, οργανώθηκε από την Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας Ομάδας. Ο **Κη. Ναυρίδης** στην ομιλία του με τίτλο, «Ενδοψυχική ομαδικότητα και μεταβίβαση στην ατομική ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία» ανέδειξε την έννοια της ενδοψυχικής ομαδικότητας, η οποία αναπτύσσεται στο πλαίσιο της ψυχαναλυτικής κλινικής θεωρίας των ομάδων εδώ και περισσότερα από πενήντα χρόνια και επιτρέπει την κατανόηση, αφενός, της ψυχικής συγκρότησης του ομαδικού δεσμού και, αφετέρου, της δυναμικής της ομαδικής δι-υποκειμενικότητας. Παρέθεσε κλινικό υλικό. Ο **Μ. Πέτρου**, στην ομιλία του «Η ψυχή εκτείνεται ως αυτοσκοπός και ως κρίκος» αναφέρθηκε στο ενδιαφέρον ορισμένων ψυχαναλυτών, όπως του René Kaës, για τον αναστοχασμό της ίδιας της Ψυχανάλυσης υπό το φως των δεδομένων της ομαδικής ψυχαναλυτικής εμπειρίας. Η **Α. Τόλιου**, στην ομιλία της «Αντηχήσεις της εσωτερικής ομαδικότητας με εξωτερικές ομάδες στη θεραπεία με τον ψυχωτικό άρρωστο» χαρτογράφησε την

πορεία μιας ψυχωτικής ασθενούς, της οποίας την εξέλιξη παρακολουθούσε τα τελευταία 12 χρόνια. Η εργασία παρουσίασε τον τρόπο με τον οποίο η σταδιακή οργάνωση της ομαδικής ενδοψυχικής πραγματικότητας της ασθενούς συμβάδιζε, στηριζόταν αλληλά και αντηκούσε (με) τις εξωτερικές ομάδες του ιδρυματικού πλαισίου. Η **Ε. Ιωάννοβιτς**, τέλος, ανέπτυξε το θέμα «Η εργασία του τραυματικού στο κλινικό πλαίσιο της ομάδας» και κατέδειξε πως το τραυματικό, ως μια από τις θεμελιώδεις αιτιολογίες της οριακής προβληματικής, διαταράσσει σοβαρά τη λειτουργία της σκέψης. Η εργασία εικονογραφήθηκε με κλινικά αποσπάσματα.

Παράλληλα με τα δύο προαναφερθέντα τραπέζια έγινε **ομαδική εποπτεία**, με επίτη τον R.Lombardi σε κλινικό υλικό που παρουσίασε η Κ. Βασιλοπούλου, υπό την προεδρεία του Δ. Κυριαζή.

Ακολούθησαν δύο **ομιλίες**. Στην πρώτη, ο **Ε.Γ. Ασλανίδης** στην εργασία του με τίτλο «Ο χρόνος ως αποδιοπομπαίος τράγος» υποστήριξε πως ο χρόνος αυτός αντιστοιχεί στον χρόνο-που-τελειώνει. Ο χρόνος-που-τελειώνει είναι ο χρόνος που πηγάζει από το σώμα, όπως η ενόρμηση, εναντιθέσει προς τον χρόνο του Αριστοτέλη που νοείται σαν αριθμός μιας ακατάπαυστης κίνησης. Ο χρόνος ως αποδιοπομπαίος τράγος, τόνισε ο ομιλητής, είναι ο εμπρόθετος χρόνος του πένθους, που εκτυλίσσεται με σκοπό τη λήξη του. Ο χρόνος-που-τελειώνει, ωστόσο, δεν θα φτάσει ποτέ στη δημιουργική του έκβαση, αν δολοφονηθεί καθ' οδόν ο αγγελιαφόρος της λήξης και αντικατασταθεί από τον άγγελο της παντοδυναμίας. Στη συνέχεια ο **Δ. Κυριαζής**, συνόδευσε την ομιλία του, «Προβλήματα τεχνικής και θεωρίας στην αντιμετώπιση της ψυχωτικής διεργασίας: Αντιμετωπίζοντας τη μαύρη τρύπα» με πλούσιο εικονογραφικό υλικό. Βασιζόμενος στις θεωρίες των Winnicott, Bion, στη νευροψυχανάληψη αλληλά και στην κλινική του πείρα, περιέγραψε τόσο την κατανόηση της ιστορίας του ασθενούς, όπως ξετυλίχθηκε από την ανάληψη της μεταβίβασης, όσο και την διυποκειμενική σχέση ψυχαναλυτή και αναλυόμενου στον παρόντα χρόνο.

Ακολούθησε η **διάλεξη** του **R.Lombardi**, «Κληρονομιά του παρελθόντος ή νέα σύνορα της ψυχαναλυτικής διερεύνησης; Από τις Σωματικές Ενορμήσεις στην Αποσύνδεση Σώματος-Ψυχισμού».

Στη διάλεξη αυτή ο ομιλητής έφερε στο κέντρο της ψυχαναλυτικής προσοχής τη σχέση σώμα-

τος-ψυχισμού και ιδιαίτερα τις κλινικές ανάγκες του λεγόμενου δύσκολου ασθενούς. Ο αναλυόμενος του σήμερα συχνά εμπλεκόμενος σε μία σχεσιακή αλληλεπίδραση, αποκαλύπτει, σε ένα βαθύτερο επίπεδο, μια ξεκάθαρα μιμητική τάση. Γι' αυτό και η προσοχή του αναλυτή δεν επικεντρώνεται στην σχεσιακή δυναμική του αναλυόμενου, καθόσον έτσι θα ήταν σαν να κατευθύνει τον αναλυόμενο προς μια συγκάλυψη και συμμόρφωση, αλληλά στο να διεγείρει την εστίαση στη σχέση του με τον εαυτό του. Σε αντίθεση με τον Freud που τόνισε ότι το ενστικτώδες/ενορμητικό σώμα πασχίζει για ικανοποίηση χωρίς όρια, ο ομιλητής τόνισε την κατάσταση όπου το σώμα αποσυνδέεται από τον ψυχισμό, καθώς και την εξαφάνιση του σώματος από τον ορίζοντα του ψυχισμού. Αυτό το ζήτημα απαντάται στο κλινικό πλαίσιο μέσα από την διερεύνηση σε πραγματικό χρόνο των εσωτερικών ρυθμίσεων που χρησιμοποιούνται από τον ασθενή σε σχέση με το σώμα του, τον ψυχισμό του και τη μεταξύ τους σχέση, ενώ παράλληλα εντείνει την ευθύνη του όσον αφορά την αλληλαγή. Σε ότι αφορά στα βαθύτερα επίπεδα που συνδέονται με τη σχέση σώματος-ψυχής, η διυποκειμενικότητα της αναλυτικής συνάντησης τείνει να επικεντρώνεται στον αναλυόμενο και στην πρωταρχική του ανάγκη να καθορίσει τον εαυτό του και το σώμα του, αποφεύγοντας τεχνητές σχεσιακές μορφές που κυριαρχούνται από αποσύνδεση και συμμόρφωση. Παρουσιάστηκε ανάλογο κλινικό υλικό με εστίαση στην αποκαλούμενη σωματική αντιμεταβίβαση.

Σάββατο 8 Απριλίου 2017

Με αφορμή την έκδοση στην ελληνική γλώσσα του βιβλίου του R. D. Hinshelwood «Η Κιλαϊνική σκέψη στην κλινική πράξη» οργανώθηκε ένα στρογγυλό τραπέζι, υπό την προεδρεία των Γρ. Βασιλαματζή και Γρ. Μανιαδάκη. Στο πλαίσιο αυτού του τραπέζιου η **Γ. Χαηκιά**, στην ομιλία της με θέμα «Ιστορική αιτιότητα ή ερμηνεία στο εδώ-και-τώρα», αναφέρθηκε στην βασική αρχή της Κιλαϊνικής τεχνικής, η οποία δίνει έμφαση στην προσεκτική εξέταση των κλινικών δεδομένων στο εδώ και τώρα που δείχνουν πότε μία ερμηνεία είναι 'σωστή'. Ένας τρόπος ελέγχου αυτής της προσέγγισης είναι η ακολουθία 'άγχος-ερμηνεία-απάντηση'. Η ομιλήτρια παρουσίασε κλινικό υλικό. Ακολούθως, ο **Π. Χατζητάσκος**, ο οποίος στην ομιλία του, «Καταστρεπτικός ναρκισσισμός:

η θεραπευτική προσέγγιση από την ερμηνεία της μεταβίβασης στην ερμηνεία του πλαισίου», περιέγραψε την υπερίσχυση καταστρεπτικών πλευρών του εαυτού εις βάρος των λιβιδινικών, σε ασθενείς με ναρκισσιστική οργάνωση προσωπικότητας, κλινική κατάσταση που έχει οριστεί ως καταστρεπτικός ή αρνητικός ναρκισσισμός. Ο ομιλητής παρουσίασε κλινικό υλικό. Σχολίασε ο R.D. Hinshelwood.

Στην παράλληλη ομάδα εργασίας με θέμα «Ερμηνεία και χρόνος στην αναλυτική θεραπεία ζεύγους» την οποία συντόνισε ο Δ. Κυριαζής, παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά οι θεωρητικές θέσεις της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας ζεύγους. Τα θέματα που συζητήθηκαν μέσω των κλινικών περιπτώσεων της **Τ. Σουμάκη** και του **Γ. Καπράλου** αφορούσαν τις τρεις βασικές υποθέσεις για τα ζεύγη δηλαδή επιλογή συντρόφου, συμπαιγνία/ ασυνείδητη συμφωνία και δυαδική μεμβράνη.

Ενδιαφέρον παρουσίασαν, επίσης, οι τέσσερις ελεύθερες ανακοινώσεις, (υπό την προεδρεία του Κ. Εμμανουηλίδη): **Π. Κορκοκίου**: «Η ψυχοθεραπευτική εμπειρία με αυτιστικά άτομα: μια άλλη χρονικότητα» **Χ. Κοντού**: «Ο αρχαίος μύθος της Περσεφόνης ως Νέα Εμπειρία». **Κ. Θανοπούλου**: «Σιωπηλιά πένθη, ανείπωτες τραυματικές ιστορίες και μετάδοση: από το εκεί και τότε στο εδώ και τώρα». **Ι. Μοσκόφη, Μ. Κούλη, & Η. Χαράλαμπόπουλος**: «Συνδέοντας και αποσυνδέοντας επιφανόμενα και υποκείμενη ψυχική λειτουργία: Μελέτη περίπτωσης ψυχολογικής αξιολόγησης άνδρα με βραχύ ψυχωσικό επεισόδιο».

Ακολούθησε η διάλεξη του **R. D. Hinshelwood** με θέμα: «Επανεμφάνιση του παρελθόντος ή νέα εμπειρία. Μήπως καταστροφή;»

Ο ομιλητής αναρωτήθηκε τι ακριβώς είναι αυτό που είναι νέο για το ασθενή, αν η θεραπεία είναι μια νέα εμπειρία γι' αυτόν. Διερεύνησε την άποψη ότι αυτό που είναι νέο για τους ασθενείς είναι η ικανότητα να συνδεθούν με τον αναλυτή για να γνωρίσουν περισσότερο τον εαυτό τους, κάτι που απαιτεί αρκετή εργασία. Προσπαθώντας να απαντήσει στο ερώτημα πώς γνωρίζουμε τον ψυχισμό του άλλου, ο Hinshelwood, δανείσθηκε την ιδέα του Βίον ότι η ικανότητα να αντιλαμβάνεται κάποιος τον ψυχισμό του άλλου είναι κάτι διαφορετικό από το πώς αντιλαμβάνεται τον υλικό κόσμο, και διακρίνεται από μια αίσθηση ζωντανής επαφής με τον άλλο.

Το στρογγυλό τραπέζι της μεσημεριανής ζωής του Σαββάτου είχε ως θέμα: «Για τη σκέψη,

τον χρόνο, τη συνείδηση και το ασυνείδητο στις φυσικές επιστήμες και στην ψυχανάλυση: Επιστημολογική προσέγγιση». Ο **Μ. Λειβαδίτης**, στην εισήγησή του «Νόση και συνειδητότητα» αναφερόμενος σε διάφορες επιστημολογικές και επιστημονικές θεωρίες, ανέδειξε κάποια από τα θεμελιώδη ζητήματα που αφορούν στη συνειδητότητα, όπως: η φαινομενολογική διάσταση της συνείδησης, η σχέση μεταξύ των εμπειρικών ποιοτήτων και του νευροβιολογικού τους υποβάθρου, η συνειδητότητα ως επίγνωση και ως αυτεπίγνωση κ. ά. Ο **Α. Χατζημωυσής**, στην εισήγησή του, «Η γνώση του εαυτού» μέσω κριτικής επισκόπησης της τρέχουσας έρευνας για τη σχέση μεταξύ αυτογνωσίας και αυτοσυνειδησίας, ανέδειξε τη γνώση του εαυτού ως διαχρονικού πνευματικού αγαθού, υπογραμμίζοντας ωστόσο, τη θεμελιώδη διαφορά μεταξύ προ-νεωτερικών και νεωτερικών απόψεων για το συγκεκριμένο ζήτημα. Ο **Σ. Δεληβογιατζής**, τέλος, στην εισήγησή του με θέμα «Σκέψη και Υποκείμενο» υποστήριξε ότι ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η μελέτη των διάφορων τρόπων υποκειμενοποίησης του ανθρώπινου όντος, μέσα από τις σχέσεις εξουσίας. Τόνισε ότι η υποκειμενοποίηση αυτή είναι στο βάθος αντικειμενοποίηση, μετατροπή δηλαδή των συγκεκριμένων υποκειμένων σε αντικείμενα εξουσίας, μέσω διαιρετικών πρακτικών.

Στο κλινικό εργαστήριο, υπό την προεδρεία του Ν. Χαμπέρη, ο **Γρ. Βασιλαματζής** ανέπτυξε το θέμα «Η ανάλυση ως ψυχική εργασία στο παρόν». Ο ομιλητής ανέδειξε δύο επίπεδα της αναλυτικής εργασίας: της ερμηνείας στη μεταβίβαση και της δημιουργίας ενός δι-υποκειμενικού αναλυτικού τρίτου (Ogden, 1994) ή - όπως αλλιώς έχει διατυπωθεί - μιας 'αμοιβαίας δραστηριότητας' (Kris, 1982). Τα επίπεδα αυτά οδηγούν στην διεύρυνση της οπτικής γωνίας του αναλυτή, ο οποίος μπορεί να λειτουργεί με 'διόφθαλμη σκέψη'. Στη συνέχεια ο ομιλητής πρότεινε να κατανοήσουμε ως συμπληρωματικά τα ζεύγη «παρόν - παρελθόν», «μεταβίβαση - αντιμεταβίβαση», «ενδοψυχικό - διυποκειμενικό» και παρέθεσε κλινικό υλικό.

Στην ομαδική εποπτεία, ο V. Bonaminio, υπό την προεδρεία της Τζ. Σουμάκη, σχολίασε κλινικό υλικό, το οποίο παρουσίασε η Κ. Μπακαλιού.

Μετά τη μεσημεριανή διακοπή, στην κεντρική αίθουσα, έλαβε χώρα η Ομιλία των **Τ. Λαζαράτου** και της **Ν. Παναγιωτοπούλου**, με θέμα «Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας: 40 χρόνια δια-μόρφωση».

Οι ομιλήτριες δηλώνοντας εξ αρχής ότι με την ομιλία τους αποσκοπούσαν κυρίως στην ανάδειξη των πατρογονικών στοιχείων ταυτότητας, αναφέρθηκαν, βεβαίως, στην ίδρυση της ΕΕΨΨ το 1977 από τους Α. Αλεξανδρή, Α. Γιαννακούλα, Μ. Γιωσαφάτ, Π. Σακελλιαρόπουλο και Γ. Τσιάντη και τόνισαν πως η ίδρυση της ΕΕΨΨ σηματοδότησε την πρώτη επίσημη προσπάθεια θεσμοθέτησης της ελληνικής ψυχανάλυσης.

Ακολούθησαν δύο ομιλίες, του **Δ. Ρήγα** και του **Β. Φαλιάρα**, υπό την προεδρεία της Χ. Καραμανωλάκη. Ο Δ. Ρήγας στην ομιλία του με θέμα: «Αδιέξοδα σε συνθήκες κοινωνικής κρίσης. Κοινωνική βία: Η επιστροφή του πρωτόγονου» προσέγγισε από την πλευρά της ψυχανάλυσης, το ζήτημα της κοινωνικής βίας, επιχειρώντας να εξηγήσει τη ψυχοδυναμική που την προκαλεί και την επιτρέπει. Πιο συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι σε συνθήκες κοινωνικής κρίσης, όταν αυτές συνδυάζονται με ακραίες ιδεολογίες φλαϊκισμού και ανάλογη ηγεσία, αναπτύσσονται στο κοινωνικό σύνολο ειδικά ομαδικά δυναμικά, με αποτέλεσμα την κοινωνική παλινδρόμηση και την οργάνωση της κοινωνίας, -ή στην καλύτερη περίπτωση, μέρους της- στη βάση ασυνείδητων πρωτόγονων υποθέσεων που ευνοούν την εμφάνιση κοινωνικής βίας. Υπογράμμισε ότι στις παλινδρομημένες κοινωνικές ομάδες παρατηρούνται αρχαϊκές οργανώσεις ναρκισσιστικού ή παρανοϊκού τύπου. Τέλος ο ομιλητής ανέδειξε το σημαντικό ρόλο που έχουν στα ομαδικά δυναμικά που αναπτύσσονται, ο φθόνος, η σχάση, οι προβλητικοί μηχανισμοί και η ταύτιση με τον επιτιθέμενο.

Ο Β. Φαλιάρας στην ομιλία του «Εκεί και τότε ή εδώ και τώρα- Παρελθόν και παρόν στην ψυχαναλυτική διαδικασία» υποστήριξε ότι η ψυχαναλυτική διαδικασία ξεδιπλώνεται σε ένα πεδίο -το αναλυτικό πεδίο- όπου συμμετέχουν και αλληλεπιδρούν αναλυόμενος και αναλυτής και όπου οι αφηγήσεις που αναδύονται αναφέρονται σ' ένα βαθύτερο επίπεδο, στη μία ή την άλλη πτυχή της σχέσης τους. Ο ομιλητής παρέθεσε σχετικό κλινικό υλικό και τόνισε ότι το αναλυτικό πεδίο ('εδώ και τώρα') θα πρέπει να διαρθρωθεί με το ιστορικό παρελθόν ('εκεί και τότε').

Στο κλινικό εργαστήριο, υπό την προεδρεία του Θ. Κατριού, η Ι. Ιεροδιακόνου-Μπένου ανέπτυξε το θέμα «Μητρικός θρήνος για το έμφυλο σώμα». Σχολίασε η Χ. Καραμανωλάκη.

Το στρογγυλό τραπέζι, υπό την προεδρεία του Γ. Χατζησταυράκη, είχε ως θέμα «Άνθρωποι σε

κίνηση. Ψυχαναλυτική προσέγγιση στο φαινόμενο της μετανάστευσης». Η **Ν. Παναγιωτοπούλου** στην ομιλία της «Ο καταναγκασμός της επανάληψης ως φύλλακα ζωής» αναρωτήθηκε αν μια όψη της μετανάστευσης θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένας συλλογικός καταναγκασμός επανάληψης, καθώς παρατηρείται να συμβαίνει διαχρονικά ή ως μια μαζική παλινδρόμηση προς αναζήτηση ασφαλούς θέσεως. Παρέθεσε κλινικό υλικό. Η **Τ. Λαζαράτου** στην ομιλία της με θέμα «Μετανάστευση και συναρθρώσεις του κοινωνικού διακυβεύματος με το ψυχαναλυτικό ήθος» υπογράμμισε ότι το μεταναστευτικό ζήτημα θέτει ερωτήματα, όχι μόνο τεχνικής, αλλά πρωτίστως ήθους. Τόνισε ότι η ψυχαναλυτική κοινότητα, οφείλει να περάσει από την ταυτότητα της τεχνικής στην ετερότητα των τροποποιήσεων ή και ανατροπών της.

Στην ομάδα εργασίας ο V. Bonaminio ανέπτυξε το θέμα 'Clinical Winnicott: Travelling a revolutionary road'. Στο προεδρείο ο Δ. Ρήγας.

Κυριακή, 9 Απριλίου 2017

Η ομάδα εργασίας υπό την προεδρεία του Κ. Ταϊφτανίδη, είχε ως θέμα: Μελετώντας το έργο του D.W. Winnicott -2, Το θέμα της εισήγησης της **Μ. Αριμπλιά** ήταν «...Είναι μια απάτη, μια μεταμφίεση... Η έννοια της εγκατοίκησης (indwelling) της ψυχής στο σώμα, ψυχοσωματικές εκδηλώσεις και η σχέση τους με τον ψευδή εαυτό». Με αφορμή μια κλινική περίπτωση, η εισηγήτρια πραγματεύτηκε τον τρόπο, με τον οποίο το βλέμμα της μητέρας εγγράφεται στο βλέμμα του παιδιού που κοιτάζει τον εαυτό του. Η **Λ. Κοράλη** στην εισήγησή της, «Ο μονόλογος της επανάληψης και η διαλεκτική του υπάρχειν (being)», αντιπρόβαλε την ψυχαναλυτική εργασία με αναλυόμενους ναρκισσιστικών οργανώσεων, και αναλυόμενους, οι οποίοι μπορούν να έχουν το βίωμα της ύπαρξης, καθώς ανοίγονται στον μεταβατικό χώρο και συναντώνται με τον αναλυτή μέσω της σκέψης, του ονείρου, του ζωντανού διαλόγου αλλά και της δημιουργικής σιωπής. Στην εργασία «Η έννοια εαυτός (self) στο έργο του Winnicott» του **Α. Σταθόπουλου**, έγινε προσπάθεια να ιστορηθεί η πορεία απόκτησης συνείδησης εαυτού από το υποκείμενο, στη σχέση του με τον κόσμο και να επισημανθούν οι αστοχίες που οδηγούν σε παθολογικές αποκρυσταλλώσεις της σχέσης του υποκειμένου με τον εαυτό του και τον κόσμο.

Παράλληλο στρογγυλό τραπέζι, υπό την προεδρεία της της Ε. Βλαχάκη είχε ως θέμα: «Νέες μορφές ψυχικής οργάνωσης. Ζητήματα θεωρίας και κλινικής». Η **Μ. Λουτζακλή** στην εισήγησή της «Σταθερές ταλαντώσεις μεταξύ ψυχαναλυτικής θεωρίας, τεχνικής και δημιουργικότητας του θεραπευτή» προσέγγισε θέματα σχετικά με τα νέα θεραπευτικά πλαίσια και τις τροποποιημένες τεχνικές προκειμένου να αντιμετωπιστούν νέες μορφές παθολογίας ή νέες μορφές ψυχικών οργανώσεων. Παρέθεσε κλινικά παραδείγματα. Η εισήγηση της **Μ. Δεδούλη** είχε ως θέμα: «Η αβέβαιη πορεία προς το αντικείμενο, όπως αποτυπώνεται στη μεταβίβαση και την καλλιτεχνική δημιουργία αναλυόμενης με οριακή δομή -ή ο αγώνας για την ένταξη στη χρονικότητα». Αναζητήθηκαν παραλληλίες στον μετασχηματισμό ψυχικών περιεχομένων τόσο στη μεταβίβαση, όσο και στο χώρο της δημιουργικής έκφρασης. Το θέμα της εισήγησης των **Α. Σπυροπούλου** και **Β. Μαντά** ήταν «Σύγχρονοι προβληματισμοί για μια ψυχαναλυτική κατανόηση του Hacking». Οι εισηγητές βοήθησαν στην ψυχαναλυτική κατανόηση του hacking, ως ενός πολιτισμικού φαινομένου, μέσα από μια κυρίως κλαϊνική προσέγγιση, αυτή της εισβολής στο σώμα της μητέρας και της οικειοποίησης του περιεχομένου της.

Στο πλαίσιο Ελευθέρων ανακοινώσεων, (υπό την προεδρεία του Σ. Τουρνή), ακούστηκαν οι ανακοινώσεις α) της **Μ. Κρητικού**: «Η Ερμηνεία στην Ομαδική Ανάλυση» β) της **Ν. Τσιπά**: «Το όριο, ο ενδιάμεσος χώρος και η ιστορικότητα του χρόνου» γ) του **Σ. Χαραλαμπίδη**: «Όταν η ερμηνεία γονικών μεταβιβάσεων είναι δευτερευούσης σημασίας έναντι αδελφικής και γκρουπ σαν όλο μεταβιβάσεων: Μια σχεσιακή ψυχαναλυτική οπτική της ατομικής ψυχανάλυσης ως ομαδική ψυχοθεραπεία με δυο άτομα».

Μετά το διάλειμμα, ακολούθησε στρογγυλό τραπέζι με θέμα: «Από το παρόν στο ιστορικό παρελθόν. Διαδρομές προς έναν άηλο τόπο;» Η **Ε. Γαζή** ανέπτυξε το θέμα «Ενοχοί ιστορίας; Η ιστορική συνείδηση ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν». Η εισηγήτρια προσέγγισε κριτικά την προβληματική μιας ιστορικής συνείδησης που συνδέεται λειτουργικά με το παρόν. Συνέδεσε την άποψη του Ρικέρ ότι στόχος της ιστορίας είναι η καλλιέργεια της διχογνωμίας [dissensus] με το ερώτημα του Χέιντεν Γουάιτ αν είμαστε «ένοχοι της ιστορίας». Το θέμα της εισήγησης του **Β. Καραμανωλάκη** ήταν «Το ανιστόρητο

παρελθόν: η καύση των φακέλων πολιτικών φρονημάτων (Αύγουστος 1989)». Η ανακοίνωση επικεντρώθηκε στην συζήτηση γύρω από την καταστροφή των ατομικών φακέλων πολιτικών φρονημάτων, μέσα από δυο παράλληλα πρίσματα: α) της συγκεκριμένης πολιτικής συγκυρίας και των νέων στρατηγικών των πολιτικών δυνάμεων και β) της εικόνας που δημιουργήθηκε μέσα στο χρόνο για τους φακέλους, με κυρίαρχο στοιχείο το φόβο. Το θέμα, τέλος, της εισήγησης του **Γρ. Μανιαδάκη** ήταν «Το συλλογικό τραύμα: ένα διαγενεακό στοιχείο ταυτότητας;» Στην συγκεκριμένη εργασία ο εισηγητής επιχείρησε να προσεγγίσει όψεις της διαγενεακής μετάδοσης συλλογικών τραυματικών εμπειριών. Χρησιμοποίησε την έννοια του επιλεγμένου τραύματος, την οποία εισήγαγε ο Vamik Volkan και η οποία εξηγεί πώς κοινές για τη μεγάλη κοινωνική ομάδα ειδικές αναπαραστάσεις ενός τραυματικού ιστορικού γεγονότος μεταδίδονται στις επόμενες γενεές για να αποτελέσουν εντέλει συνδυετικό παράγοντα της μεγάλης ομάδας των απογόνων. Παρουσιάστηκε σχετικό κλινικό υλικό.

Παράλληλο στρογγυλό τραπέζι που οργανώθηκε από τη Διαγνωστική και Θεραπευτική Μονάδα για το Παιδί «Σπύρος Δοξιάδης» είχε ως θέμα τη «θεραπευτική τομή στη διαγενεακή μοίρα». Πιο συγκεκριμένα στο τραπέζι, υπό την προεδρεία της Τζ. Σουμάκη, συμμετείχαν οι: α) **Μ. Νάρνου** με θέμα «θα κοιταχτώ στον καθρέφτη και ξαφνικά όλοι θα δουν ότι είμαι η πιο όμορφη!», β) **Ν. Ταλούμη**, με θέμα «Το φάντασμα των θεμελίων στους προβολείς της θεραπευτικής σχέσης» και γ) **Δ. Πιπιτσούλη**, με θέμα «Η γονεϊκότητα ως κίνητρο και αφετηρία για την επεξεργασία τραυμάτων: Εγώ χρειάζομαι το φάρμακο!» Στο τραπέζι παρουσιάστηκαν οι περιπτώσεις, ενός 10χρονου κοριτσιού και ενός ζεύγους γονέων. Ακολούθησε σχολιασμός των κλινικών περιπτώσεων και συζήτηση.

Στην ομαδική εποπτεία, ο R.D. Hinshelwood σχολίασε κλινικό υλικό που παρουσίασε η Δ. Κακατσάκη.

Ακολούθησε η διάλεξη του **V. Bonaminio**, με θέμα «Το σώμα του αναλυόμενου και του αναλυτή και η εικονική τους σχέση κατά την θεραπεία: Η ευθύνη του αναλυτή στη διαχείριση της πληθλοκότητας και η διάρθρωση της τεχνικής».

Ο ομιλητής τόνισε ότι δεν θα ήταν υπερβολή να υποστηριχθεί ότι η ψυχανάλυση γεννήθηκε λόγω του σώματος των υστερικών γυναικών,

οι οποίες στα τέλη του 1800, έσπευδαν στους πιο διάσημους νευροπαθολόγους της εποχής με το αίτημα-πρόκληση για την εποχή, να γίνει κατανοητή αυτή η ασθένεια (η υστερία), όπου το σώμα -παρότι ήταν τόσο παρόν- διέφευγε της κατανόησης. Ο Bonaminio υπογράμμισε ότι η έκφραση του Freud Organsprache (1915), δηλαδή, η γλώσσα του οργάνου, είναι επαναστατική γιατί συλλαμβάνει την ουσία του «πράγματος» που δεν μπορεί να ληχθεί, αλλιά που την ίδια στιγμή βρίσκει έναν τρόπο να εκφραστεί μέσα από το σώμα.

Με αυτό το οξύμωρο, ο Freud έρχεται αντιμέτωπος με το παράδοξο που είναι η ουσία της ίδιας της υστερίας: δηλαδή, το σώμα, που έχει παραβιαστεί, είτε από πραγματική κακοποίηση είτε από τις βρεφικές σεξουαλικές φαντασιώσεις, φέρει τα σημάδια που δεν μπορούν να ληχθούν, αλλιά ψάχνουν να βρουν έναν τρόπο για να εκφραστούν.

Ο ομιλητής επέμεινε στο θέμα της επικοινωνίας, διότι ήθελε να επικεντρωθεί στη δυναμική του σώματος του αναλυόμενου και του αναλυτή στο χώρο θεραπείας των ασθενών, δηλαδή, στο πεδίο που βρίσκεται, «στα πρόθυρα της σωματικής επαφής», χωρίς ποτέ όμως να υπάρχει σωματική επαφή.

Ο ομιλητής αναρωτήθηκε πώς είναι δυνατόν στην ψυχανάλυση, όχι μόνο κατά την διάρκεια της εξελικτικής της πορείας, αλλιά και στη σημερινή εποχή, η οποία διακρίνεται από τόσες λεπτές αποχρώσεις, το σώμα να έχει σχεδόν εξαφανιστεί από τον ορίζοντα των ψυχαναλυτών, με εξαίρεση κάποιες πολύτιμες πρόσφατες συνεισφορές, όπως της Alessandra Lemma και ορισμένων άλλων ελάχιστων συγγραφέων.

Στη συνέχεια ο V. Bonaminio υπέθεσε ότι κάποιος μπορεί να αναρωτηθεί εάν η προκλητική δήλωση «Τι σχέση έχει η Ψυχανάλυση με τη σεξουαλικότητα» (1995), της διάλεξης που έδωσε ο André Green, επ' ευκαιρία του "Sigmund Freud Birthday Lecture" στο "The Anna Freud Centre" στο Λονδίνο, ισχύει, επίσης, για το σώμα. Ο ομιλητής τόνισε πως ο Green, ως προσεκτικός αναγνώστης της ψυχανάλυσης, μας υπενθύμισε το γεγονός ότι το κεντρικό στοιχείο της ψυχανάλυσης, η βρεφική σεξουαλικότητα στη σύγχρονη ψυχανάλυση, σταδιακά ατόνισε, ως εάν οι ίδιοι οι αναλυτές να είχαν προς τη σεξουαλικότητα, την ίδια αντίσταση που είχε εντοπίσει ο Freud όχι μόνο στους ασθενείς του, αλλιά και στο καθημερινό κοινό του (Freud, 1913).

Υπενθύμισε ότι προσφάτως, η Alessandra Lemma μέσα από τα γραπτά της επανέφερε το σώμα στην πρώτη γραμμή της αναλυτικής σκηνής, ειδικά όσον αφορά στους εφήβους, ακολουθώντας την παράδοση των Lauffers, καθώς και τις πολλές συνεισφορές των Γάλλων ψυχαναλυτών που ασχολήθηκαν με το σώμα κατά την εφηβεία (μεταξύ των άλλων, βλ. P. Gutton, 2013).

Δόθηκε έμφαση στην κλινική διάσταση του θέματος, μέσα από την λεπτομερή παρουσίαση κλινικού υλικού.

Στη συνεδρία της λήξης των εργασιών του Επιστημονικού Συμποσίου, ο πρόεδρος της ΕΕΨΨ, Β. Φαλιάρης, και η πρόεδρος της Εκπαιδευτικής Επιτροπής, Χ. Καραμανωλάκη συνόψισαν τα συμπεράσματα και ευχαρίστησαν τους προσκεκλημένους ομιλητές, καθώς και όλους όσοι παρακολούθησαν το Συμπόσιο.

Βιολέττα Κωνσταντινίδου
Ψυχολόγος, Ψυχαναλύτρια
Πρόεδρος Μέλος Ε.Ε.Ψ.Ψ.

Μαρίνα Δεδούλη
Ψυχολόγος, Ψυχαναλύτρια
Πρόεδρος Μέλος Ε.Ε.Ψ.Ψ.

XV Συμπόσιο της Ελληνικής Εταιρίας Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας

Επανάληψη της ιστορίας ή νέα εμπειρία;
Παρελθόν και παρόν στην ψυχαναλυτική διαδικασία

Αθήνα, ξενοδοχείο Divani Palace Acropolis

Πληροφορίες: Γραμματεία ΕΕΨΨ:
Τηλ. & Fax: 210 77 12 901
email: hpp@oecenet.gr

7-9 Απριλίου 2017

Η ΑΔΕΛΦΙΚΗ ΣΧΕΣΗ: ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΚΛΙΝΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

Η παρουσία της αδελφικής σχέσης συνδέεται με τις απαρχές της ψυχανάλυσης: «[Π]ιστεύω ότι η γέννηση ενός αδελφού, ένα χρόνο πιο μικρού από εμένα, είχε ξυπνήσει μέσα μου μοχθηρές ευχές και μια πραγματική παιδική ζήλια, καθώς και ότι ο θάνατός του (που συνέβη μερικούς μήνες αργότερα), άφησαν μέσα μου το σπέρμα μιας τύψης» έγραφε ο Φρόιντ στον Fliess ήδη το 1897, ενώ σε πολλά κείμενά του θα αναφερθεί στην αδελφική αντιπαλότητα, μαζί με τις συμπαρομαρτούσες φονικές ψυχικές κινήσεις και την προβληματική του τραύματος και της απώλειας – επίσης θα συνδέσει την αδελφική σχέση επανειλημμένως με το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα και το άγχος ευνουχισμού (περίπτωση του μικρού Χανς), καθώς και με το ζήτημα του πατέρα (Τοτέμ και Ταμπού).

Έχει τελευταία επισημανθεί (Kaes, J. Mitchell) ότι συχνά η δυναμική, αλληλά και η υφή της αδελφικής σχέσης β μ αξίζει να μελετηθεί συστηματικά πέρα από την αναγωγή της σε εκείνη της σχέσης με τον γονέα – πρώιμη ή οιδιποδειακή.

Ασφαλώς πέρα από την Οιδιπόδεια διάστασή της, το πρώιμο στοιχείο που διέπει την εμπειρία της αδελφικής σχέσης (όπως φαίνεται και στο χωρίο του Φρόιντ) οδηγεί στα ζητήματα της σχέσης με το πρωταρχικό αντικείμενο. Έχει υποστηριχθεί πως το αδελφικό αντικείμενο εισάγει μια πρώτη ψυχική εργασία διαφοροποίησης από το μητρικό αντικείμενο (Kaes). Αποτελεί επίσης μέρος της ναρκισσιστικής προβληματικής του όμοιου (Kohut), αλληλά και του παρείσακτου (Lacan). Η αδελφική σχέση θα μπορούσε είτε να οδηγήσει προς το Οιδιπόδειο ή να το εμποδίσει, δηλαδή να το υποκαταστήσει.

Τα παραπάνω αποτέλεσαν θέματα του Σεμιναρίου «Η αδελφική σχέση: ψυχαναλυτική προσέγγιση και κλινική πρακτική» που διοργάνωσε, από τον Δεκέμβριο του 2017 έως τον Μάιο του 2018 η Επιτροπή Σεμιναρίων της ΕΕΨΨ (Σταμάτης Τουρνής, Γρηγόρης Μανιαδάκης). Στο Σεμινάριο, όπου εξετάστηκαν ζητήματα που αφορούν την ψυχαναλυτική προσέγγιση της αδελφικής σχέσης σε σύνδεση με την κλινική και θεραπευτική πραγματικότητα, δίδαξαν οι: Κ. Εμμανουηλίδης, Χ. Καραμανωλιάκη, Γρ. Μανιαδάκης, Κη. Ναυρίδης, Στ. Τουρνής.

Γρηγόρης Μανιαδάκης
Ψυχίατρος, Ψυχαναλυτής
Τακτικό μέλος της ΕΕΨΨ
Συνεκδότης του περιοδικού
International Forum of Psychoanalysis

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΠΕΞΑΡΤΗΣΗΣ, 18 ΑΝΩ στο Ψ.Ν.Α. Δαφνί

Η Μονάδα Απεξάρτησης του ΨΝΑ, κλινική αλκοολικών και τοξικομανών, ενώ λειτουργεί απ' τη δεκαετία του 1960, αναγνωρίστηκε από το κράτος το 1987 ως Μονάδα η οποία παρέχει τη δυνατότητα στα εξαρτημένα άτομα να απεξηρτηθούν κατόπιν δικής τους επιλογής. Στόχος ήταν η δημιουργία μιας πρωτοποριακής μονάδας απεξάρτησης από αλκοόλη και ναρκωτικά, στον απόηχο των ιδεών του Μάν του 1968, στη βάση της προσέγγισης της τοξικομανίας από τον ψυχαναλυτή C. Olivienstein και με πρότυπο την κλινική La Borde των F. Guattari και J. Oury. Διατυπώθηκε μια νέα θεραπευτική πρόταση, βασισμένη στην ψυχοθεραπεία και την τέχνη, μια πρόταση συναρμογής του θεραπευτικού με το πολιτικό, μια πρόταση θεραπείας ως πράξη χειραφέτησης. Επαναδιαμορφώθηκαν οι χώροι, ώστε να αποκτήσει η ατμόσφαιρα θεραπευτικό χαρακτήρα και ο μεταβατικός αυτός χώρος, να γίνει «επαρκώς καλός». Στη ζωή του θεραπευτικού πλαισίου βάζουν τη σφραγίδα τους η ψυχανάλυση, η διαλεκτική και ο μαρξισμός. Ο ιδρυτικός νόμος της Μονάδας αποκλείει τη χρήση τοξικών ουσιών στο πλαίσιο λειτουργίας της, τόσο για τους θεραπευόμενους, όσο και για τους θεραπευτές.

Το 1993, μια μικρή ομάδα θεραπευτών, οι οποίοι είχαν ήδη εκπαιδευτεί στη θεραπεία απεξάρτησης ενηλίκων, πρότειναν στη διοίκηση και έγινε αποδεκτή, η δημιουργία τμήματος εφήβων και νέων, ανοικτής διαμονής, διαφοροποιώντας τους έφηβους χρήστες τοξικών ουσιών από τους τοξικομανείς. Τα κριτήρια αυτής της διαφοροποίησης αφορούσαν στην ψυχική διαδικασία της εφηβείας κατά την οποία ξεκινά η χρήση ουσιών καθώς και στην ένταση της χρήσης. Στόχος ήταν η παρέμβαση στη διαδικασία προς την εγκατάσταση της ταυτότητας του τοξικομανή (κυρίως ηρωινομανή τότε), εν τη γενέση της. Η δόμηση του προγράμματος εφήβων/νέων είναι

παρόμοια ως προς τις τρεις φάσεις, θεραπευτικό συμβόλαιο αποχής από ουσίες, κέντρο ημέρας αντί της κλειστής νοσηλείας των ενηλίκων και επανένταξη. Προτείνεται ημερήσια παραμονή στο Κέντρο Ημέρας με συμμετοχή σε δραστηριότητες προς την κατεύθυνση της ελεύθερης έκφρασης των συναισθημάτων και της εξοικείωσης με το σώμα.

Ως κύριο στόχο έχει την κατανόηση της αιτιολογίας των εξαρτητικών μορφών συμπεριφοράς και τη νοσηματοδότηση της ναρκωτικής ουσίας στη ζωή του εθισμένου ατόμου. Η θεραπευτική προσέγγιση είναι ψυχοθεραπευτική και απαραίτητη προϋπόθεση για την εισαγωγή του ατόμου σε θεραπεία στη Μονάδα είναι η εθελοντική συμμετοχή του. Η θεραπευτική προσέγγιση συνίσταται σε ψυχοθεραπεία του ατόμου και της οικογένειάς του. Η ψυχοθεραπεία που παρέχεται είναι ψυχαναλυτικού τύπου και στοχεύει στην ανεύρεση των αιτιών της εθιστικής συμπεριφοράς, δηλαδή στην εύρεση του νοήματος της ουσίας για τον εθισμένο. Βασίζεται στην ενεργή συμμετοχή του ατόμου στη θεραπεία. Στα πλαίσια της προσπάθειας για απεξάρτηση η ψυχοθεραπεία μπορεί να είναι ατομική ή ομαδική ή και τα δύο, ανάλογα με τις ανάγκες του κάθε ατόμου όπως αυτές αξιολογούνται από τη θεραπευτική ομάδα. Ανάλογη θεραπεία ψυχαναλυτικού τύπου παρέχεται και στην οικογένεια του ατόμου.

Επιπλέον, το Τμήμα Εφήβων/Νέων οργανώνει προληπτικά προγράμματα ενημέρωσης κοινού σε θέματα ουσιών, εκπαίδευση ειδικών που έχουν επαφή με εφήβους, ενώ συνεργάζεται και με ποικίλες ομάδες εφήβων και νέων.

Παράλληλα, στα πλαίσια της Μονάδας Απεξάρτησης λειτουργεί από το 1992 Ανοικτή Τηλεφωνική Γραμμή, σε πενθήμερη καθημερινή βάση με κύριο σκοπό την άμεση πληροφόρηση και ενημέρωση του ευρύτερου κοινού για θέματα σχετικά με τις

ουσίες και την εξάρτηση. Απαντούν ειδικοί στην ουσιοεξάρτηση, οι οποίοι ενημερώσουν και κατευθύνουν τον ενδιαφερόμενο για οτιδήποτε σχετίζεται με θέματα ουσιών και εξάρτησης.

Ο λόγος του χρήστη και του εθισμένου είναι συνήθως πολύ φτωχός στην αρχή και δεν περιέχει καθόλου την ψυχολογική διάσταση του προβλήματος. Η όλη διαδικασία από την πρώτη συνέντευξη καθώς και η τεχνική και η προσωπική εμπλοκή του κάθε θεραπευτή, στοχεύουν στο να διευκολύνουν το πέρασμα προς την ψυχική διάσταση του προβλήματος.

Οι ψυχικοί παράγοντες που συνδέονται με την εφηβική διαδικασία αφορούν σε βασικές ταυτισιακές δυσκολίες, σε ελλείμματα της φαντασιστικής λειτουργίας, σε έντονη συναισθηματική αναζήτηση ναρκισσιστικού χαρακτήρα η οποία δημιουργεί μια ανάγκη μόνιμης και άμεσης ικανοποίησης. Κάθε στέρψη οδηγεί σε συναισθήματα έλλειψης, εγκατάλειψης και άγχους τα οποία ενδυναμώνουν εκδηλώσεις βίας προς τον άηλο και τον εαυτό. Η ψυχοθεραπευτική διαδικασία συνεπάγεται, την ανάλυση του περιεχομένου του λόγου του θεραπευόμενου καθώς και τη σχέση μεταβίβασης αντιμεταβίβασης ή καλύτερα την διαδοχή μεταβιβαστικών κι αντιμεταβιβαστικών κινήσεων μέσα στο θεραπευτικό πλαίσιο.

Σε αυτό το γενικό περίγραμμα, όταν δημιουργήθηκε το θεραπευτικό πλαίσιο του τμήματος εφήβων, τέθηκαν δύο κεντρικοί πυλώνες: η προσωπική ανάλυση των θεραπειών που θέλησαν να εμπλακούν και η ομαδική εποπτεία του τμήματος από εξωτερικό ψυχαναλυτή επόπτη, την οποία χρηματοδοτούν οι συμμετέχοντες. Είναι προφανές ότι στη γενική ψυχοδυναμική φιλοσοφία του τμήματος, διαφάνηκε η προσπάθεια ψυχοδυναμικής προσέγγισης στο πεδίο του εθισμού. Οι περισσότεροι συνεργάτες της μονάδας ήταν ήδη σε διαδικασία ψυχανάλυσης και κάποιοι

ακολούθησαν την τυπική ψυχαναλυτική εκπαίδευση στους υπάρχοντες θεσμούς. Η παράδοση τότε ήταν η εποπτεία να γίνεται εσωτερικά στο πλαίσιο της μεγάλης θεραπευτικής ομάδας.

Επίσης οι θεραπευτές του προγράμματος συμμετείχαν σε συνέδρια ελληνικά και διεθνή, σε δίκτυα ευρωπαϊκά, σε εκπαιδεύσεις και μετεκπαιδεύσεις, μεταξύ των οποίων και στην εκπαίδευση για χρόνια στην ευαισθητοποίηση της δυναμικής των ομάδων. Όλα αυτά σήμαιναν μια μεγάλη και σταθερή επένδυση στο αντικείμενο της εργασίας με σημαντικά θεραπευτικά αποτελέσματα καθώς και επίδραση στη δυναμική της ομάδας.

Η ομαδική εποπτεία του κλινικού υλικού θεσμοθετήθηκε εξαρχής σε εβδομαδιαία βάση με υποχρεωτική συμμετοχή όλου του θεραπευτικού προσωπικού και άνοιξε πολύ το πεδίο της κατανόησης και της τεχνικής.

Νατάσσα Παναγιωτοπούλου

Κλινική Ψυχολόγος, Δρ. ΕΚΠΑ
Ψυχαναλύτρια, Πρόεδρος μέλος Ε.Ε.Ψ.Ψ.

Ευχαριστούμε θερμά την Κατερίνα Μάτσα, ψυχίατρο, ιδρυτή και τ. Διευθύντρια του 18 Άνω, και τον Πέτρο Κεφάλλα, Δρα κλινικής ψυχολογίας, ψυχαναλυτή, (Ε.Ψ.Ε., Ι.Ρ.Α.) ιδρυτικό μέλος του τμήματος εφήβων/νέων, του προγράμματος 18 Άνω του Ψ.Ν.Α., για τις πολύτιμες πληροφορίες και την πρόθυμη συνεργασία τους.

ΕΠΟΠΤΕΥΟΝΤΑΣ ΤΟ 18ΑΝΩ

Α) Η ΔΟΜΗ

18ΑΝΩ ονομαζόταν ο πάνω όροφος του Περιπτέρου Αριθ. 18 του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής, όπου στεγαζόταν, από την δεκαετία του 1970, η κλινική Αλκοολικών και Τοξικομανών. Μια ολιγομελής θεραπευτική ομάδα στα τέλη της δεκαετίας του 1980, υλοποίησε ένα πρόγραμμα απεξάρτησης, που ήταν πρωτοποριακό, σχετικά με την αντίληψη και διαχείριση των εξαρτήσεων από ουσίες. Το 18ΑΝΩ τότε ήταν η μόνη μονάδα απεξάρτησης του ΕΣΥ, δεν είχε όμως θεσμοθετηθεί ως πρόγραμμα (Μάτσα, 2001).

Σήμερα το 18ΑΝΩ αποτελεί ένα από τα δύο δημόσια προγράμματα απεξάρτησης, όπου η αντιμετώπιση της τοξικοεξάρτησης γίνεται μέσω ψυχοθεραπειών, χωρίς την χορήγηση υποκατάστατων. Στο πρόγραμμα λειτουργούν τμήματα απεξάρτησης για ενήλικους και εφήβους, γυναίκες και άντρες, μπότερες (που διαμένουν μαζί με τα παιδιά τους), κρατουμένων, υποστήριξης των οικογενειών και των συντρόφων, για διατροφικές διαταραχές, εξάρτησης από το διαδίκτυο, κ.α. Τα τμήματά αυτά ή είναι εσωτερικής διαμονής ή εξωτερικής παρακολούθησης.

Οι παρεχόμενες θεραπείες είναι ατομικές και ομαδικές ψυχοθεραπείες, ψυχοεκπαιδευτικές ομάδες, τέχνης, κ.α. Οι θεραπευτές είναι διάφορων ειδικοτήτων και θεωρητικών κατευθύνσεων.

Β) Η ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Πριν προχωρήσω, νομίζω είναι σημαντικό, να αναφερθώ εν συντομία στην θεραπευτική προσέγγιση/φιλοσοφία του Προγράμματος βασιζόμενος κυρίως σε κείμενα της Κατερίνας

Μάτσα, η οποία υπήρξε η δημιουργός του 18 Άνω και αυτή που καθόρισε την θεραπευτική «γραμμή» του Προγράμματος.

«Κατά τον γνωστό ορισμό του Cl. Olievenstein, η τοξικομανία είναι το αποτέλεσμα της συνάντησης μίας ουσίας με μια προσωπικότητα σε μια δεδομένη κοινωνικο-πολιτιστική στιγμή». Πιο κάτω σημειώνει: «Όλη αυτή η διαδρομή που φαίνεται να οδηγεί στην κόπωση και που η διάρκειά της είναι διαφορετική για κάθε άτομο, μοιάζει με ένα κύκλο που ανοίγει τη στιγμή της συνάντησης με την ουσία και κλείνει (καλώς εχόντων των πραγμάτων) τη στιγμή της απόφασής του να ενταχθεί σε ένα θεραπευτικό πρόγραμμα και να αλλιάξει τη ζωή του ριζικά» (Κ. Μάτσα 1999).

Από την παραπάνω πολύ συνοπτική θεώρηση, γίνεται φανερό ότι η θεραπευτική προσέγγιση του εξαρτημένου ατόμου είναι πολυεστιακή (άτομο, οικογένεια, ομάδα), παρεμβαίνοντας στη βάση ενός συνοηλικού πλάνου σε όλες τις παραμέτρους του προβλήματος.

«Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία δεν υπάρχει μια ειδική "τοξικομανιακή" δομή προσωπικότητας που να καθορίζει εκ των προτέρων μια ειδική θεραπευτική στρατηγική. Υπόβαθρο της εξάρτησης μπορεί να είναι οποιοσδήποτε τύπος προσωπικότητας (νευρωτικός-ψυχωτικός-οριακός κλπ.), με την ιδιαίτερη ψυχοπαθολογία του. Υπάρχουν βέβαια κάποια κοινά χαρακτηριστικά, τα οποία αφορούν μια ελλειμματική όχι σταθερά δομημένη προσωπικότητα, με μεγάλα συναισθηματικά κενά, με εξωπραγματικά, χαώδη και μη αυθεντικά ιδανικά του Εγώ... με ταυτότητα χωρίς συνοχή, υπό την διαρκή απειλή της διάλυσης».

Το θεραπευτικό πρόγραμμα βασίζεται στην αρχή της ισοτιμίας, τόσο ως προς τα μέλη της ομάδας των θεραπευτών όσο και ως προς τα θεραπευόμενα μέλη.

Η θεραπευτική πράξη περιλαμβάνει τρεις κύριους στόχους «α) να μετακινήσει τον θεραπευόμενο από την θέση της παντοδυναμίας, που θεωρούσε μέχρι τώρα ότι είχε ασκώντας την εξουσία του στο οικογενειακό περιβάλλον, χρησιμοποιώντας ως όπλο του την χρήση της ουσίας, που μπορεί κάθε στιγμή να τον οδηγήσει στον θάνατο, β) να τον αποκαθηλώσει από την θέση του παντογνώστη, που υπήρχε μέχρι τώρα στο φαντασιακό του, γ) να τον βοηθήσει να ξαναδιαβάσει την ιστορία του, στη βάση του «εδώ και τώρα», για να μπορέσει να λειτουργήσει στη διάσταση του παρόντος χρόνου» (Κ. Μάτσα 2008).

Κατά την Κατερίνα Μάτσα(2008) στο 18ΑΝΩ το «θεραπευτικό» δεν ταυτίζεται με το «ιατρικό». Γι' αυτό, μοιλονότι ανήκει διοικητικά στο ΨΝΑ, βρίσκεται σε διαρκή αντιπαράθεση με κάθε λογική και πρακτική θεραπείας της εξάρτησης με βάση το ιατρικό μοντέλο.

Ο φιλοσοφικός πόλος της ψυχοθεραπείας στο 18ΑΝΩ αφορά τη θεωρητική προσέγγιση της ψυχικής λειτουργίας και της εξάρτησης καθώς και τις μεθοδολογικές αρχές του θεραπευτικού πλαισίου. Αφορά την ανθρωποκεντρική, ψυχοκοινωνική προσέγγιση της εξάρτησης και τη Διαλεκτική (όπως ορίζεται από τον B. Ollman, 1993) ως κύριο μεθοδολογικό εργαλείο. Ο τεχνικός πόλος αφορά το σύνολο των ψυχοθεραπευτικών και ψυχοεκπαιδευτικών παρεμβάσεων σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο...» (Κ. Μάτσα 2008)

Γ) ΟΙ ΕΠΟΠΤΕΥΟΜΕΝΟΙ

Είναι ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, ειδικοί θεραπευτές και γενικώς άτομα που εμπλέκονται είτε ως ατομικοί και ομαδικοί θεραπευτές ή θεραπευτές μέσω τέχνης, θεραπευτές

οικογένειας κλπ. στις διάφορες φάσεις της θεραπείας απεξάρτησης. Στηνπλειονότητα, εργάζονται πολλιά χρόνια στην δομή και είναι έμπειροι θεραπευτές. Όλοι έχουν κάποιο είδος ψυχοθεραπευτικής εκπαίδευσης διαφόρων κατευθύνσεων, κυρίως συστημικής και πολλοί έχουν παρακολουθήσει ένα μεγάλο αριθμό εξειδικευμένων σεμιναρίων σχετικών με την εξάρτηση, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Οι περισσότεροι έχουν παρακολουθήσει ψυχαναλυτικά σεμινάρια και κάποιοι έχουν εκπαιδευτεί ή εκπαιδεύονται σε ψυχαναλυτικά ινστιτούτα, ή στην ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία ομάδας. Οι περισσότεροι έχουν λάβει ψυχοθεραπεία.

Η δέσμευσή τους στο αντικείμενο είναι ισχυρή.

Σημειώνω παρενθετικά ότι στο 18^Α υπάρχει κατ' αναλογία πολύ μικρός αριθμός ψυχιάτρων που καλύπτουν ψυχιατρικά, μέσω φαρμακοθεραπείας τις ανάγκες των θεραπευόμενων. Δεν ασκούν κατά κανόνα ψυχοθεραπευτικό έργο και πηλην μίας ψυχιάτρου, δεν συμμετέχουν στην εποπτεία.

Δ) Ο ΕΠΟΠΤΗΣ

Η παρουσία επόπτη ή εποπτών ψυχαναλυτικής κατεύθυνσης δεν είναι ασυνήθιστη πρακτική της Μονάδας απεξάρτησης του 18ΑΝΩ και πάντα γινόταν με αίτημα των θεραπειών κάποιου τμήματος εδώ και πολλιά χρόνια. Αυτό όμως αφορούσε τους θεραπευτές μίας δομής και όχι το σύνολο των δομών. Έτσι ξεκίνησε και η δική μου σχέση με την Πρόγραμμα, όταν δέχτηκα το 2009 την πρόσκληση της ομάδας των θεραπειών μίας δομής για εποπτεία και δύο χρόνια μετά μιας δεύτερης. Η εμπειρία μου ως προς το αντικείμενο "τοξικομανία"

ήταν περιορισμένη αν και εργάζομαι στο Δαφνί πολλιά χρόνια. Η εικόνα που είχα για το 18^α ήταν πως αποτελεί ένα πλανήτη από μόνο του στο στερέωμα του κόσμου της ψυχικής υγείας, όπως εύστοχα το χαρακτήρισε πολλιά χρόνια πριν (1999;) ένας ξένος συνάδελφος που το είχε επισκεφτεί. Γνώριζα όμως τον δημιουργό του πλανήτη την Κατερίνα Μάτσα.

Τόσο για τον πλανήτη όσο και τον δημιουργό του αισθανόμουν θαυμασμό και δέος. Υπήρχε αυτό που στην ψυχαναλυτική γλώσσα ονομάζουμε εξιδανίκευση (ίσως και ζήλεια). Παρόλα αυτά και με όλα αυτά δέχτηκα με εξωτερική προθυμία και εσωτερικό δέος τις προτάσεις των συναδέλφων για εποπτεία. Η πρόκληση ήταν μεγάλη για να την απορρίψω. Είχα την ευκαιρία να δω από μέσα έναν κόσμο μυθικό για μένα. Και άβατο.

Έχοντας μισανόξει την πόρτα και παίρνοντας μια μερική εικόνα, μερική μεν αλλιώς το λιγότερο ενδιαφέρουσα αν όχι διεγερτική, θέλησα να μπω στο δωμάτιο. Πρότεινα στον νυν υπεύθυνο της Μονάδας (εν τω μεταξύ η Κατερίνα Μάτσα είχε αποχωρήσει λόγω συνταξιοδότησης και ανέλαβε ο Αλέκος Κυρούσης) σταθερή συνεργασία και ένταξή μου ως επόπτη των δομών του Προγράμματος. Δέχτηκε με μεγάλη προθυμία καθώς έχει και ο ίδιος ψυχαναλυτική παιδεία, εργάζεται 30 χρόνια στο 18ΑΝΩ και κατανοώντας τις μεγάλες ανάγκες των θεραπειών. Η συνεργασία αυτή ξεκίνησε την άνοιξη του 2013.

Συμφωνήσαμε εξ αρχής ότι δεν θα είχα καμία διοικητική εμπλοκή, δεν θα είχα κατ' ουσία καμία θέση στην ιεραρχία και δεν θα εμπλεκόμουν σε κανενός είδους απόφαση που θα αφορούσε την λειτουργία του Προγράμματος. Με την παραπάνω συμφωνία, εξασφαλίσαμε

την εποπτική λειτουργία (σαν να ήμουν εξωτερικός επόπτης), εντασσόμενος στην δύναμη του προσωπικού του 18ΑΝΩ.

Φυσικά, αναρωτήθηκα για τα δικά μου κίνητρα και το πρώτο που μου πέρασε από το μυαλό ήταν αν το κίνητρό μου συνδέεται με την συνήθη πορεία της τοξικοεξάρτησης. Ήταν σαν, έχοντας δοκιμάσει το μαλακό χασίς (την προηγούμενη «χαλαρή» σχέση μου/δέσμευση με το πρόγραμμα μέσω της εποπτείας μίας ή δύο δομών) τώρα όπως κάνουν πολλοί τοξικομανείς, να ήθελα μέσω της “στενής” μου σχέσης, να δοκιμάσω και την σκληρή πρωίνη. Ή ήταν εκδήλωση παντοδυναμίας; Στην μέχρι τότε εμπειρία μου από τις εποπτείες στο Πρόγραμμα, συχνά είχα αισθανθεί αδύναμος, εμπρός στα δυναμικά που έφερνε η συγκεκριμένη παθολογία ή εμπρός στα συχνά και συνεχή θεραπευτικά αδιέξοδα που έφερναν σε μένα οι θεραπευτές περιμένοντας να πάρουν βοήθεια. Γνώριζα και γνωρίζω ότι ήξεραν περισσότερα από μένα. Ήθελα να μάθω. Μ' αυτές τις σκέψεις ξεκίνησα.

Ε) Η ΕΠΟΠΤΕΙΑ

Αυτό που σχεδιάσαμε ως πλαίσιο είναι το εξής: κάθε δομή συγκροτεί μια εποπτική ομάδα, ανά δεκαπενθήμερο εποπτείες της κάθε δομής χωριστά, με εξαίρεση δύο δομές που ζήτησαν για ειδικούς λόγους εβδομαδιαίες εποπτείες. Επίσης υπάρχει η δυνατότητα, αν κάποιος θεραπευτής το επιθυμεί, ατομικής εποπτείας.

Στην εποπτεία συμμετέχουν όσοι θεραπευτές επιθυμούν, αλλά αν επιλέξουν να εποπτεύονται, η συμμετοχή τους είναι σταθερή στην ομάδα. Καταλαβαίνω ότι αυτή η επιλογή ενδεχομένως

δημιουργεί προβλήματα, αλλά δεν είναι του παρόντος να επιχειρηματολογήσω υπέρ αυτής της επιλογής.

Οι ομάδες αν και ανήκουν στην ίδια δομή είναι ετερογενείς ως προς την ειδικότητα των μελών, την θεραπεία που ασκούν και την ψυχοθεραπευτική τους εκπαίδευση.

Κάθε φορά η ομάδα αποφασίζει ποιος θα παρουσιάσει κλινικό υλικό. Στην συζήτηση που ακολουθεί συμμετέχουν όλοι καθώς όλοι εμπλέκονται με διαφορετικό τρόπο με τον θεραπευόμενο που παρουσιάζεται.

Στόχος της εποπτείας είναι η κατανόηση της μεταβίβασης και της αντιμεταβίβασης, τόσο στην θεραπευτική σχέση όσο και στο πλαίσιο της δομής, καθώς και η σύνδεση της ιστορίας του εξαρτημένου ατόμου με την ιστορία της χρήσης του και το παρόν. Μέσω αυτών των στόχων, το όφελος όσον αφορά τους θεραπευτές και το θεραπευτικό πλαίσιο, ως σύνολο, είναι η απαλλοτρία από τις φαντασιώσεις παντοδυναμίας που οδηγεί σε διαδραματίσεις σωτηρίας και συνακόλουθα, σε περίπτωση αποτυχίας, σε ενοχή και απόσυρση. Οι προκλήσεις και οι πιέσεις που δέχονται οι θεραπευτές είναι τεράστιες. Σημειώνω πως η υποτροπή είναι η συχνότερη έκβαση της θεραπείας της τοξικοεξάρτησης. Αυτός νομίζω είναι μεταξύ άλλων, ο σημαντικότερος λόγος που λίγοι θεραπευτές και ελάχιστοι ψυχαναλυτές είναι πρόθυμοι να προσεγγίσουν αυτήν την κατηγορία ατόμων. Δύοάλλοι σημαντικοί λόγοι, πηγές δυσκολιών, είναι πρώτον, η τάση να βλέπουμε όλους τους εξαρτημένους σαν να είναι το ίδιο, ίσως γιατί η συμπεριφορά τους στη διάρκεια της χρήσης έχει πολλή κοινά (πχ είναι όλοι χειριστικοί κι αναξιόπιστοι) και δεύτερον, η σύγχυση αιτίου και αποτελέσματος. Είναι σημαντική η διάκριση

ανάμεσα στην ψυχοπαθολογία ως υπόβαθρο ανάπτυξης της εξάρτησης και της ψυχοπαθολογίας ως αποτέλεσμα της εξάρτησης. Εξαιτίας της μεγάλης δυσανεξίας των εξαρτημένων στον ψυχικό πόνο, τόσο δομικά όσο και εξαιτίας της χρήσης ουσιών, υφίσταται μια ταλάντωση ανάμεσα σε ακραίες καταστάσεις και αδιαπραγμάτευτα δόγματα: αισθάνονται ή καλὰ ή κακὰ. Αυτή η αδιαπραγμάτευτη απολυτότητα φέρνει τους θεραπευτές μπροστά σε συγκεκριμένα διλήμματα, χωρίς να παραβλέπουμε το γεγονός ότι η αποτελεσματικότητα της ουσίας απέναντι στον ψυχικό πόνο θα είναι για μεγάλο διάστημα υπέρτερη της θεραπείας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σχετικά με το ερώτημα που θέτει η συνάδελφός μου στο άρθρο της, η μέχρι εδώ εμπειρία μου με οδηγεί στη σκέψη ότι μια ψυχαναλυτική κατανόηση κυρίως της αντιμεταβίβασης, μεταδίδεται πιο αξιόπιστα μέσω της εποπτείας στο εσωτερικό της δομής από ότι μέσω μιας ψυχαναλυτικής εκπαίδευσης, της οποίας οι παράμετροι πιθανόν να αναστείλουν την ευελιξία που χρειάζονται οι θεραπευτές στο συγκεκριμένο έργο.

Καθώς κλείνω αυτό το κείμενο, όπως και κάθε φορά που κλείνει η μέρα μου στο 18ΑΝΩ, χοροπηδούν στο μυαλό μου κάποια ερωτήματα: Γιατί απολαμβάνω τόσο πολύ τις ομάδες εποπτείας; Γιατί μοιάζει να πηγαίνουν καλά; Πράγματι πηγαίνουν καλά; Μήπως αγνωώ μεγάλες αντιστάσεις; Δικαιούμαι να το χαίρομαι;

Σταμάτης Τουρνής
Ψυχίατρος-Ψυχαναλυτής
Διδάσκων μέλος ΕΕΨΨ

Δεν υπάρχει τοξικοεξάρτηση χωρίς Freud*

«Γίνεσαι ναρκομανής επειδή δεν έχεις ισχυρά κίνητρα για να στραφείς σε οποιαδήποτε άλλη κατεύθυνση. Η ηρώνη κερδίζει ελλείψει αντιπάλου... Μιλάς με όρους απόλυτης ανάγκης. Μπορείς να λες ψέματα, να κοροϊδεύεις, να κλέβεις, να κάνεις οτιδήποτε για να ικανοποιήσεις αυτή την απόλυτη ανάγκη. Γιατί βρίσκεσαι σε μια κατάσταση αρρώστιας, ολοκληρωτικής κατοχής και όχι σε μια κατάσταση που θα σου επέτρεπε να δράσεις με άλλο τρόπο»

Γουίλιαμ Μπάροουζ

Ο όρος addiction προέρχεται από τη λατινική λέξη *addicere*, που σημαίνει παύω, σταματάω τη φωνή μου. Το αρχικό νόημα της έννοιας «εξαρτημένος» είχε θρησκευτική/πνευματική χροιά, δηλαδή ότι κάποιος αφιερώνεται στον θεό ή παραδίδει τη φωνή του στο θείο. Κατά το ρωμαϊκό δίκαιο η εξάρτηση σήμαινε επίσης τη μεταβίβαση αγαθών σε κάποιον, μέσω νόμιμης αγοραπωλησίας, ενώ ένας σκλάβος καθλούνταν εξαρτημένος (*addictus*), καθώς παρέδιδε εαυτόν σε κάποιον αφέντη, προκειμένου να ξεχρεώσει τα χρέη του (Leonard, 2001). Ήδη, από τον ορισμό της εξάρτησης αντανάκλασε της εξιδανίκευσης και της υποτίμησης καθίστανται φανερές και πλήρως εναρμονισμένες με αυτό που κανείς παρατηρεί σε έναν χρήστη παράνομων ναρκωτικών ουσιών στη σχέση του με την εξαρτησιογόνο ουσία: την απολυτότητα του όλη ή τίποτα, την παντοδυναμία, την προσκόλλησή σε εξωτερικές δράσεις, ως μέσο ρύθμισης της εσωτερικής συνθήκης. Η εμπειρία της τοξικοεξάρτησης είναι μια συνδιαλλαγή με την εμπειρία του αδύνατου: το να θέλεις να μην εξαρτάσαι από κανέναν και τίποτα (Rapunzi-Roger, 1993, σελ.163)¹

Το παρόν κείμενο αποτελεί μια προσπάθεια διαμόρφωσης ερωτημάτων αναφορικά με τον αν μπορεί να συνδεθεί η θεωρητική ψυχαναλυτική

κληρονομιά σε επίπεδο παρεχόμενων υπηρεσιών στα πλαίσια ενός δημόσιου φορέα απεξάρτησης. Η απολυτότητα, ο καταναγκασμός επανάληψης, η διαρκής σωματική εκφόρτιση, η παντοδυναμία και εν τέλει η παρανομία, που κανείς παρατηρεί στην κλινική της τοξικοεξάρτησης, μπορεί να αποτελούν εκφάνσεις και εκφράσεις του Υπερεγώ; Ένα Υπερεγώ που στους τοξικοεξαρτημένους το συναντά κανείς κυρίως υπερσυμπυκνωμένο ή διαμελισμένο, δηλαδή πρώιμο και με αρχαϊκά χαρακτηριστικά, παρά οιδιποδειακό. Και αν αυτό συμβαίνει, ποιά και έως που μπορεί να φτάσει η δυναμική και η δυνατότητα σε έναν δημόσιο φορέα να συνδιαλλαγεί με τέτοια αρχαιότητα;

Το θεσμικό πλαίσιο ενός δημόσιου προγράμματος απεξάρτησης επηρεάζεται από τις εκάστοτε κρατικές-κοινωνικές συνθήκες, εφόσον οι όροι της λειτουργίας του εξαρτώνται αφενός από τα κρατικά κονδύλια που θα δοθούν για την απεξάρτηση και αφετέρου από τις φαντασιώσεις και τις αναπαραστάσεις του κοινωνικού ασυνείδητου για την εξάρτηση και απεξάρτηση, που εν τέλει διαμορφώνουν και τις κρατικές επιχορηγήσεις. Οι ζυμώσεις που δημιουργούνται από αυτή τη βαθιά εξαρτητική σχέση υπεισέρχονται και συνδιαλέγονται με το ψυχοθεραπευτικό υλικό που αναδύεται από την ψυχοθεραπευτική διαδικασία με εξαρτημένους από παράνομες ναρκωτικές ουσίες (στο συγκεκριμένο πρόγραμμα απεξάρτησης προσέρχονται στη συντριπτική πλειοψηφία τους

1. Παράφραση του τίτλου «Δεν υπάρχει καπνός χωρίς Φρουντ», του Φ.Γκρεμπέρ

χρήστες με κύρια ουσία χρήσης την ηρωίνη και τουλάχιστον δεκαετή πορεία στην τοξικοεξάρτηση).

Αυτός ο τόπος συνάντησης του κοινωνικού με το ψυχοθεραπευτικό, του αρχαϊκού με το πεπερασμένο, προκαλεί συχνά ένα συνονθύλευμα σύγχυσης και έντασης καθιστώντας διαπερατά τα όρια μεταξύ θεσμικού πλαισίου και ψυχοθεραπείας. Η διαπερατότητα αυτή όταν συσσωρεύεται και ξεπερνά την ποσότητα που αντέχουν τα εμπλεκόμενα μέρη (θεσμός, θεραπευόμενοι, θεραπευτές) φαίνεται να βρίσκει έκφραση στην αισθητηριο-κινητική εκτόνωση είτε μέσω του θεραπευόμενου (κυρίως μέσω υποτροπής ή σπασίματος θεσπισμένων πλαισιακών ορίων - σεξ με συνθεραπευόμενο, άσκηση βίας) είτε μέσω του θεραπευτή ή του θεσμού (εκδραματίσεις, πχ να αποπεμφθεί με βίαιο και μη επεξεργασμένο τρόπο ένας θεραπευόμενος που εκδηλώνει μια προκλητική αηλιά πλήρους ψυχοθεραπευτικού νοήματος και υλικού συμπεριφορά). Μια δυναμική πολύ γνώριμη, καθώς ουσιαστικά αντανάκλα την ιστορία του χρήστη. Διεγέρσεις εσωτερικές και εξωτερικές μετασχηματίζονται με κακοήθη τρόπο σε εκκενώσεις, μόνο και μόνο για να συσσωρευτούν ξανά και να εκκενωθούν, χωρίς δυνατότητα δομικής αλληλλαγής.

Ο ψυχοθεραπευτής, παρατηρώντας τα φαινόμενα αυτά αηλιά και διαδραματίζοντας ή/και εκδραματίζοντας ο ίδιος ενίοτε, προσπαθεί να μορφοποιήσει τη σύγχυση, να συμπυκνώσει την υπερχειλίση διέγερσης που προκύπτει από τη συνάντηση αυτών των τριών συνιστωσών: του πλαισίου-θεσμού, του θεραπευτή και του θεραπευόμενου και με τη βοήθεια της εκ των υστέρων ανάληψης του υλικού να μετασχηματίσει τη σωματική εκφόρτιση σε κάτι περισσότερο διαφοροποιημένο και ψυχοποιημένο. Η προβληματική της εκδραματίσεως και διαδραμάτισης του θεραπευτή, η οποία κατά τη γνώμη μου χρήζει ιδιαίτερης προσοχής και μελέτης, καθώς η κλινική της τοξικοεξάρτησης, εξαιτίας της σφοδρότητας και της συμπύκνωσης του υλικού που εμπεριέχει, τις καθιστά κάποιες στιγμές αναπόφευκτες και ίσως δίνει έναν πρώτο περιορισμό - προσδιορισμό στη δυνατότητα εφαρμογής μιας αμιγούς, 'καθαρής' ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας σε δημόσιο φορέα απεξάρτησης. Μοιάζει να υπάρχει μάλλον μεγαλύτερη ανάγκη να μιλήσουμε για μια τροποποιημένη ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία.

Θα μπορούσε να σκεφτεί κανείς πως ο θεσμός, ο θεραπευτής και ο θεραπευόμενος τα περιεχόμενα των ρόλων αυτών και η διαπλοκή τους αντανάκλα τον εξωτερικό αυτό που λαμβάνει χώρα στο εσωτερικό του τοξικοεξαρτημένου;

Τοξικοεξάρτηση και πρωιμότητα του υπερεγώ

Το Υπερεγώ αποτελεί έναν όρο που χρησιμοποιεί ο Freud για πρώτη φορά στο έργο του «Το Εγώ και το Αυτό» το 1923 διαπραγματευόμενος τη μετάβαση της θεωρίας του από την πρώτη τοπική και την έννοια των τόπων/χώρων(συνειδητό-προσυνειδητό-ασυνείδητο) στην έννοια των δομών(Αυτό- Εγώ-Υπερεγώ) και πως οι δομές αυτές συνδέονται με αυτούς τους τόπους αηλιά και πως διαπλέκονται μεταξύ τους. Το Υπερεγώ του Freud δεν είναι απλώς ένα Υπερεγώ -κατάλοιπο των πρωταρχικών επιλογών του αντικειμένου που κάνει το Αυτό. Διαθέτει και τη δυνατότητα ενεργητικής αντίδρασης έναντι των ίδιων των επιλογών. Περιλαμβάνει την ηθική συνείδηση, αυτό που δεν πρέπει ή πρέπει να κάνεις, και το ιδεώδες του Εγώ, την κληρονομιά του οιδιπόδειου συμπλέγματος: «Το ιδεώδες του Εγώ λοιπόν είναι η κληρονομιά από το οιδιπόδειο σύμπλεγμα και κατά τούτο είναι η έκφραση των πιο ισχυρών παρορμήσεων και των πιο σημαντικών λιβιδινικών πεπρωμένων που ενυπάρχουν στο Αυτό» ... «Οι συγκρούσεις ανάμεσα στο Εγώ και το Ιδεώδες αντικατοπτρίζουν εν τέλει την αντίφαση ανάμεσα στο πραγματικό και το ψυχικό, στον εξωτερικό και τον εσωτερικό κόσμο» (Freud, 1923, σελ. 36). «Το Υπερεγώ οφείλει την ειδική του θέση μέσα ή απέναντι στο Εγώ σε έναν παράγοντα, ο οποίος πρέπει να θεωρηθεί από δύο οπτικές γωνίες: αφενός αποτελεί την πρώτη ταύτιση, η οποία συνέβη ενώ το Εγώ ήταν ακόμα αδύναμο, αφετέρου είναι ο κληρονόμος του οιδιπόδειου συμπλέγματος και ως εκ τούτου εισήγαγε στο Εγώ τα πιο σημαίνοντα αντικείμενα... το Υπερεγώ βρίσκεται πάντοτε κοντά στο Αυτό και μπορεί να λειτουργήσει ως ο εκπρόσωπός του έναντι στο Εγώ» (Freud, 1923).

Ο Freud αναδεικνύει επομένως τον προστατευτικό ρόλο του υπερεγώ ενώπιον του εγώ, κυρίως όσον αφορά στη ρύθμιση των λιβιδινικών και επιθετικών ενορμήσεων που συνδέονται με την οιδιπόδεια προβληματική (Quinodoz, 2013).

Στην περίπτωση των τοξικοεξαρτημένων που προσέρχονται στη συγκεκριμένη μονάδα απεξάρτησης, δε φαίνεται να λειτουργεί κατά αυτόν τον εποικοδομητικό αναπτυξιακό τρόπο. Τουναντίον, και μόνο από το γεγονός ότι οι ουσίες επιλογής είναι παράνομες, θα μπορούσε να μας οδηγήσει να μιλάμε για απορύθμιση και 'αναρχία' των λιβιδινικών και επιθετικών ενορμήσεων και την ανάπτυξη ειδικών -πρώιμων- τρόπων λειτουργίας και οργάνωσης.

Οι πειραματισμοί του με την κοκαΐνη προσδοκώντας να ανακαλύψει -κατά τα πρώτα χρόνια της επιστημονικής του πορείας- τον τρόπο για την θεραπεία ποικίλων παθήσεων, ένα είδος πανάκειας, θα τον οδηγήσει στο να υποστηρίξει τη χρήση κοκαΐνης. Υποστήριξη που σταδιακά θα αποσύρει αφενός εξαιτίας της επίκρισης που δέχθηκε πως προωθεί ένα επικίνδυνο προϊόν και αφετέρου λόγω της οξείας κοκαΐνομανίας του φίλου του Fleischl (Γκρεμπέρ, 2009). Επιπλέον, πέραν της αναγνώρισης των τοξικοεξαρτήσεων ως υποκατάστατα του αυνανισμού και τη σύνδεση τους με την ερωτογενή καθήλωση στη στοματική περιοχή (Freud, 1905), η επαφή του Freud με την εξάρτηση αποτέλεσε ως επί το πλείστον μια *terra incognita*. Ωστόσο, το άρθρο του για το πένθος και τη μελαγχολία (Freud, 1917) αναδεικνύει και μελετά τη σύνδεση της μελαγχολίας με το στοματικό στάδιο (μελέτη η οποία διευκολύνθηκε από την εισαγωγή των εννοιών του ναρκισσισμού και του ιδανικού εγώ, έννοιες που διαπραγματεύτηκε νωρίτερα χρονικά στο έργο του 'On narcissism', το 1914) άρα και τη σχέση της με πρώιμες ψυχικές διεργασίες που αν και δε συνδέεται ούτε κατονομάζεται το υπερεγώ, αγγίζει εκείνη την πρωιμότητα που μοιάζει να αντιπροσωπεύει πιο ταιριαστά την προβληματική των τοξικοεξαρτήσεων. Παρά το γεγονός ότι ο Freud δε μιλάει καθαρά για ένα πρώιμο υπερεγώ και δεν ασχολήθηκε εκτενώς με την εξάρτηση, μοιάζει να σκιαγραφεί τα θεμελιώδη ζητήματά της.

Η M.Klein (1928, 1945) είναι εκείνη που μελέτησε στις πρώιμες φάσεις τους σχηματισμούς του υπερεγώ. Παρατήρησε κοινά χαρακτηριστικά σφοδρότητας και αυστηρότητας/σκληρότητας. Για την Klein το υπερεγώ μπορεί να αναλυθεί σε ένα πλήθος εσωτερικών μορφών, τα εσωτερικά αντικείμενα, τα οποία σχετίζονται μεταξύ τους αλληλά και με το εγώ. Στο πρώιμο υπερεγώ επικρατεί υπερβολική διαστρέβλωση των γονεϊκών μορφών.

Η διερεύνηση των διαδικασιών που εμπλέκονται σε μια τέτοια υπερβολική διαστρέβλωση αποτέλεσε πυρηνικό κομμάτι της κλαϊνικής θεωρίας. Η σχάση, η προβληματική ταύτιση, η άρνηση, η παντοδυναμία που προεξάρχουν στην κλινική της εξάρτησης αποτέλεσαν αντικείμενο εκτενούς μελέτης της. Εξετάζει το υπερεγώ ως αλληλεπίδραση των εξωτερικών μορφών που έχουν ενδοβληθεί υπό την διαστρεβλωτική επιρροή πρώιμων σαδιστικών ενορμήσεων, δημιουργώντας αντικειμενοτρόπες σχέσεις είτε εξειδανικευμένες είτε διωκτικές. Το κλαϊνικό υπερεγώ γίνεται αντιληπτό ως ομάδα εσωτερικών αντικειμένων, όπου το καθένα είναι πρωμοδοτημένο με συγκεκριμένες φανταστικές λειτουργίες και ιδιότητες. Στα πλαίσια της αναπτυξιακής πορείας περνά από διαδικασίες τροποποίησης: από την καταδίωξη στην καταδιωκτική ενοχή κι από εκεί στην ενοχή και την επανόρθωση, δηλαδή μειώνεται η σκληρότητά του και απαρτώνονται τα αντιτιθέμενα μέρη του (Hinshelwood, 2008). Στους τοξικοεξαρτημένους από ηρωίνη η αναπτυξιακή πορεία του υπερεγώ φαίνεται να αγκιστρώνεται στα δύο πρώτα, την καταδίωξη και την καταδιωκτική ενοχή, ενώ η ενοχή και επανόρθωση φαίνεται να εναπόκειται στη θεραπευτική διεργασία που καλείται να γίνει, διεργασία που χρειάζεται πολύ περισσότερο χρόνο και κόπο από αυτόν που μοιάζει να είναι διαθέσιμος στη σύγχρονη εποχή για τη θεματική των τοξικοεξαρτήσεων από παράνομες ουσίες.

Οι Wurmser και Zients (1982) θεωρούν πως η κρίσιμη μεταβλητή που τροφοδοτεί την κατάχρηση ουσιών με την παθολογική της έννοια αφορά εσωτερικές ανάγκες και υποβόσκουσες συναισθηματικές διαταραχές: 'Εξαρτώμενη από την ένταση της εσωτερικής ανάγκης, μιλάμε για λιγότερη ή περισσότερη παρορμητική κατάχρηση ουσιών. Αυτή η παρορμητικότητα είναι άμεσα ανάλογη της βαρύτητας των υποβοσκουσών άλυτων εσωτερικών συγκρούσεων, συνήθως ασυνείδητες στο μεγαλύτερο μέρος τους' (σελ.540). Η παρορμητική χρήση λειτουργεί ως ένα τεχνητό στήριγμα συναισθηματικής άμυνας, ως μια ανακούφιση από συναισθήματα που κατακλύζουν.

Ο.τιδήποτε πυροδοτεί ή υπάρχει υπόνοια πως θα πυροδοτήσει ένα έντονο συναίσθημα: οργή, πλήγωμα, ντροπή, τρωτότητα, πόνο, ενοχή, απίως επισπεύδει την επανάληψη της χρήσης ναρκωτικών και ενίοτε 'αυξάνει' και την ποσότητα λήψης μέχρι θανάτου πολλαπλές φορές (*overdose*). Συνήθως,

αυτό που απασφαλίζει την επανάληψη είναι μια έντονη απογοήτευση από κάποιον άηλην ή τον εαυτό, μια πτώση δηλαδή εξαιτίας των ανεκπλήρωτων υπερβολικών προσδοκιών και ελπίδων. Μιλάμε ουσιαστικά για μια ναρκισσιστική κρίση εξαιτίας της υπερεκτίμησης που προηγείται της απογοήτευσης και ίσως μιας τιμωρητικής χροιάς ακριβώς για αυτή τη μη εκπλήρωση (Wurmser, Zients, 1982, σελ. 541-542).

Οι επιστημόνες τους για την προβληματική της τοξικοεξάρτησης, φαίνεται να αγγίζουν τόσο τη 'μελαγχολική' σχέση με το φρουδικό αντικείμενο όσο και την ένταση και την πρωιμότητα των κληϊνικών αντικειμενοτρόπων σχέσεων και τη σχέση τους με ένα συμπεκνωμένο και δυσνόητο υπερεγώ Στο κατά πόσο η θεωρητική συνεισφορά αυτών και τόσων άηλων συγγραφέων για την ψυχοδυναμική κατανόηση των εξαρτήσεων μπορεί να εφαρμοστεί σε ένα δημόσιο πρόγραμμα απεξάρτησης αποτελεί ένα σύνθετο πολυπαραγοντικό

φαινόμενο προς συζήτηση καθώς υπεισέρχονται σε αυτό κοινωνικές και νομικές συνιστώσες που ενίοτε δε συνάδουν με τον σκοπό και την ουσία μιας ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας ή μιας ψυχοθεραπείας γενικότερα. Αυτό που μοιάζει βέβαιο, ειδικά στους ψυχοθεραπευτές που εμπλέκονται στην κλινική εργασία με τοξικοεξαρτημένους από παράνομες ουσίες είναι πως η θεραπεία δεν μπορεί να εξαντηθεί σε συμπεριφορικούς χειρισμούς και μείωση της βλάβης, αηλιά καλείται να κοιτάξει το 'κουτί της Πανδώρας' της τοξικοεξάρτησης, κάτι που προαπαιτεί τη δυνατότητα άσκησης μη περιορισμένων χρονικά ψυχοθεραπειών σε δημόσιους φορείς που να σχετίζονται με το αντικείμενο της τοξικοεξάρτησης.

Αηλιά Μηλιά

Ψυχοηόγος

Σύμβουλος Τοξικοεξάρτησης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abraham K., 1926, The psychological relations between sexuality and alcoholism, *International Journal of Psychoanalysis*, 7:2-10

Anzieu D., 1986, *Freud s self-analysis*, μτφ από τα γαηλικά Graham P., The International Psychoanalytic Library, 118:1-596, pp:39-44, The Hogarth Press and The Institute of Psychoanalysis, London

Bernfeld S., 1953, Freud s studies on cocaine 1884-1887, *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 1: 581-613, pp.583

Γκρεμπέρ Φ., 2009, *Δεν υπάρχει καπνός χωρίς Φρόνι*, εκδ. Μεταίχμιο

Freud S, 1905, *Three essays on the theory of sexuality*, Standard Edition, vol.VII, σελ.123-246

Freud S, 1914, On narcissism, *Standard Edition*, vol. XIV, σελ. 67-102

Freud S., 1917, Mourning and melancholia, *Standard Edition*, vol. XIV, σελ. 237-258

Freud S., 1923, *The ego and the id*, Standard Edition, vol. XIX, σελ. 1-66

Hinshelwood D.R., 2008, *Λεξικό της κληϊνικής σκέψης*, εκδ. Νοόγραμμα Εκδοτική

Karmel R., 2003, Freud s cocaine papers (1884-1889): A commentary, *Canadian Journal of Psychoanalysis*, 11:161-169

Klein M., 1928, Early stages of the Oedipus complex, in *Writings of Melanie Klein*, vol. I, Hogarth, London, 1975

Klein Melanie, 1945, The Oedipus complex of the light of early anxiety, in *Writings of Melanie Klein*, vol. I, Hogarth, London, 1975

Leonard Linda, 2001, *Witness to the fire: creativity and the veil of addiction*. Random House, N.Y.

Linn L., 2002, Freud s encounter with cocaine, *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 50:1151-1161

Μπάροουζ Γουίλ., 1981, *Junky*, εκδ. Απόπειρα, σελ. 11-16

Quinodoz M.J., 2013, *Πώς να διαβάσω τον Φρόνι*, εκδ. Κέδρος, σελ. 315-325

Rado S., 1928, The psychical effects of intoxication- Attempt at a psychoanalytical theory of drug addiction, *International Journal of Psychoanalysis*, 9:301-317

Rapunzi-Roger N., 1993, *L'experience toxicomaniaque*, ed. Hommes et perspectives, σελ.163

Wurmser L., Zients A., 1982, The return of the denied syperego, *Psychoanalytic Inquiry*, 2: 539-580

Αποχώρισμοί / αποχαιρετισμοί

Άνοιξη 2017, εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ τεύχος 26... περι-
οδικού **ΕΚ ΤΩΝ ΥΣΤΕΡΩΝ** θέμα: «**δυσκολίες και
αδιέξοδα στην ψυχανάλυση**».

Τελευταίο τεύχος έπειτα από την εικοσάχρονη
πορεία του

Αναφέρεται στο πρώτο κείμενο του τεύχους:
«προς τους αναγνώστες»

...σημείο συνάντησης και ανταλλαγών ανά-
μεσα στους Έλληνες ψυχαναλυτές, ανάμεσα στα
διαφορετικά θεωρητικά ρεύματα

...η ενασχόληση μας με την ψυχανάλυση δε
θα μπορούσε παρά να μας έχει διδάξει το πεπε-
ρασμένο που διέπει την πορεία των πραγμάτων,
όπως και εκείνη των ανθρώπων. Και ότι το μερικό
δεν είναι ανεπαρκές αλλά αντίθετα ανοίγει την
προοπτική του καινούριου, του διαφορετικού

Στο αποχαιρετιστήριο αυτό τεύχος θα βρει
κανείς επίσης τα τελευταία κείμενα, δυο εκ των
σημαντικών Ελληνικών ψυχαναλυτών, που πρό-
σφατα έφυγαν από αυτήν τη διάσταση.

Θανάσης Τζαβάρας: «η ψυχαναλυτική τεχνική.
Ποιες δυσκολίες και ποιο σήμερα;»
Σημειώνουμε:

...«θα πρέπει να ομολογήσω, ότι εξεπλήχην
όταν στα αρχαία ελληνικά διαπίστωνα τι μπορεί
να σημαίνει η έννοια -δυσκολία-. Βρίσκουμε ότι
σημαίνει δυσαρέσκεια, δυστροπία, παραξενιά ή
τέλος πάντων δυσχέρεια. Το πιο εκπληκτικό είναι
ότι η δυσκολία προέρχεται από το δυς και το κό-
λον, δηλαδή σε απλά νεοελληνικά δυσκοιλιότης.
Επομένως, σχεδόν χιουμοριστικά, μπορούμε να
πούμε ότι ευκολία είναι εκείνη η συνθήκη όπου
εξωγενείς, ενδογενείς και κλινικές δυσκολίες
εξαλείφονται. Χιουμοριστικά μπορώ να πω επίσης
ότι όταν υπάρχει κλινικό πρόβλημα εξ ορισμού
είμαστε μπροστά σε μια συνθήκη δυσκολίας.»

Κηλαίρη Συνοδινού: «αδιέξοδα στην ψυχαναλυτική
διαδικασία, κρίση της ψυχανάλυσης: αλήθεια ή
μύθος»

Σημειώνουμε: ...«θεωρούμε ότι τα -αδιέξοδα-
της ψυχανάλυσης είναι ευκαιρίες για ζυμώσεις
και κίνητρα για τον εμπλουτισμό της, την εξέλιξη
της. Οι ψυχαναλυτές συνεργάζονται, συζητούν και
αναφέρονται σε ερευνητές άλλων ειδικοτήτων. Η
ψυχανάλυση βρίσκεται μπρος στην πρόκληση να
επαγρυπνά και να αντιμετωπίζει δημιουργικά τις
δυσχέρειες και τα εμπόδια, παρακολουθώντας

τις εσωτερικές μεταβολές του ατόμου, τις εξω-
τερικές αλλαγές της κοινωνίας και απαντώντας
στις ανάγκες τους.»

Εκείνες τις μέρες αποχαιρέτησαμε και τον
Νίκος Νικολαΐδη:

Από την εισαγωγή στην από τον ίδιο μετάφραση
του βιβλίου του «η αναπαράσταση, ψυχαναλυ-
τικό δοκίμιο» από τα γαλλικά στα ελληνικά
σημειώνουμε:

...Η ευχάριστη έκπληξη αυτού του εγχειρήμα-
τος ήταν όχι μόνο η σαφής και στρωτή απόδοση
των εννοιών, αλλά και η διαπίστωση ότι το
προσωπικό ύφος και ρυθμός του βιβλίου ήταν
τα ίδια στα ελληνικά, όπως και στα γαλλικά!
Δηλαδή παρόλη τη σημαντική διαφορά των δυο
γλωσσών, η κοινή αφετηρία της σκέψης, έδωσε
σαν αποτέλεσμα το ίδιο ύφος και το αίσθημα
οικειώσεως και στα δυο κείμενα... δηλαδή η θε-
ματική αναπαράσταση επιβλήθηκε στη δομική, ή
αλλιώς, κάθε σημαίνουσα αναπαράσταση (έννοια,
αντικείμενο, συναίσθημα) μπορεί να αποδοθεί το
ίδιο σε οποιασδήποτε μορφής γλώσσα... Η λέξη
αναπαριστά ένα συναίσθημα και μια έννοια, αλλά
επιπλέον αναπαριστά ένα σύνολο που είναι αυτή
η λέξη, όντας η ίδια μια καινούρια οντότητα.

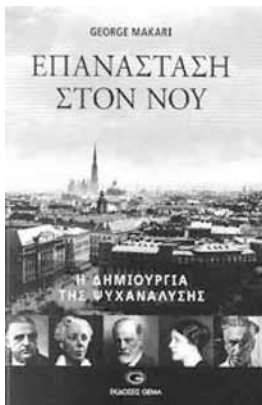
Νατάσσα Παναγιωτοπούλου

Κλινική Ψυχολόγος, Δρ. ΕΚΠΑ
Ψυχαναλύτρια, Πρόεδρος μέλος ΕΕΨΨ

Έφυγε πριν λίγους μήνες από τη ζωή ο
Μάνος Σωτηριάδης, ψυχίατρος και ψυχαναλυ-
τής. Όσοι τον γνώρισαν, είτε στην εποχή της
αντιδικτατορικής του δραστηριοποίησης και
της πολιτικής του στράτευσης, είτε της ένταξής
του στην ψυχαναλυτική κοινότητα - ήταν μέλος
την Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας, ήρθαν
σε επαφή και με τα χαρακτηριστικά του γνω-
ρίσματα: την αμεσότητα, τη γενναιότητα, την
ανιδιοτέλεια, τη διάθεση προσφοράς - και την
προσήλωσή του στις θέσεις του, μια προσήλωση
που γινόταν αισθητή χωρίς φωνασκίες και του
προσέδιδε μίαν ιδιότυπη ακτινοβολία. Ο Μάνος
Σωτηριάδης ήταν ένα πρόσωπο που άφησε το
διακριτό σημάδι του στην εποχή του, καθώς
και στους χώρους όπου επέλεξε να βρεθεί.

Γ. Μ.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ

GEORGE MAKARI: *Επανάσταση Στον Νου Η Δημιουργία Της Ψυχανάλυσης*
Μετάφραση: Ελένη Αστερίου Εκδόσεις GEMA, Αθήνα 2013, σελ.833.

Πού είναι οι νέοι φυσικοί της ψυχής; **Φ.ΝΙΤΣΕ**, 1882

Το βιβλίο του George Makari «*REVOLUTION IN MIND: The Creation of Psychoanalysis*», εκδόθηκε το 2008, και το 2013 κυκλοφόρησε στην ελληνική γλώσσα με τίτλο «*ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΝΟΥ: Η δημιουργία της ψυχανάλυσης*», στην πολύ καλή μετάφραση της Ε. Αστερίου. Η αριστοτεχνική γραφή του συγγραφέα συναρπάζει τον αναγνώστη και συχνά τον καθιστά συμμετέχοντα στα γεγονότα μιας εποχής που η Ευρώπη άληθαζε δραματικά τον τρόπο με το οποίο έβλεπε τον εαυτό της. Σ' αυτήν την εποχή στα τέλη του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα εμφανίστηκε η Ψυχανάλυση. Ξεπήδησε από ένα πλήθος ανταγωνιστικών θεωριών που όλες είχαν προκύψει από κοσμογονικές αλληλαγές στη φιλοσοφία, την επιστήμη και την ιατρική. Προσπάθεια του βιβλίου είναι να διερευνηθούν αυτές οι μεγάλες αλληλαγές και να εντοπισθούν οι συγκεκριμένες καταβολές της ψυχανάλυσης ως σύνολο ιδεών και ως κίνημα.

Ο Sigmund Freud δεν άντησε τα κεντρικά αξιώματα της ψυχανάλυσης από έναν μόνο στοχαστή ή ένα μόνο πεδίο, βασικά συνέκλωνε νέες ιδέες και στοιχεία από διάφορα πεδία, προκειμένου να διαμορφώσει έναν καινούργιο επιστημονικό κλάδο. Ο στόχος ήταν να κερδίσει για την επιστήμη το παραδοσιακό αντικείμενο της ανθρωπιστικής κουλτούρας: την εσωτερική ζωή των ανθρώπων. Ενδιαφέρον έχει η σημείωση του συγγραφέα, πως αν πάψουμε να εστιάζουμε στο πρόσωπο του Freud θα αναδυθεί μια νέα ιστορία. Τη δημιουργία της ψυχανάλυσης διαιρεί σε τρία στενά αλληλοδιαπλεκόμενα διαδοχικά μέρη. Στο πρώτο μέρος, σε μια εκτενή και περίτεχνη αφήγηση, μας δίνει τους τρόπους με τους οποίους πολλὰ σημαντικά

πρόσωπα της ευρωπαϊκής διάνοησης με επιρροή πάλεψαν για το ζήτημα του νου, απέναντι σε αυτούς που πίστευαν ότι ο νους εκ φύσεως δεν επιδέχεται συστηματική επιστημονική μελέτη, και σε αυτούς που απόθεσαν την ελπίδα τους σε κάτι από τη φρενολογία ως την ψυχοφυσιολογία. Ο καμβάς ήταν ευρύς. Ο αναγνώστης σε μια γοπητευτική αφήγηση παρακολουθεί την ιστορία τόσο εκείνων που πορεύτηκαν στον ίδιο δρόμο όσο και τις πρώιμες προσπάθειες του Freud στο πεδίο που τελικά τον οδήγησαν στη θεωρία της νεύρωσης, ανακάλυψη που του έδωσε μεγάλη ικανοποίηση. Όπως γράφει ο Makari αυτό που ο Freud είχε κατορθώσει μέχρι εκείνη τη στιγμή, ήταν «κάτι θεαματικό». Είχε καταπιαστεί με πολύπλοκες διαμάχες στην ψυχολογία και την ψυχοπαθολογία, με αντιγνώμιες για το νου και τον εγκέφαλο, για τη φύση και την ανατροφή, την εσωτερική αιτία και την εξωτερική εμπειρία, τη διαστροφή και τη νεύρωση, τη φυσιολογική και τη μη φυσιολογική ανθρώπινη συμπεριφορά, την ατομική ανάπτυξη και την εξέλιξη, το φόβο και την επιθυμία και τελικά μπόρεσε να συνοψίσει τις απαντήσεις του σε μια εξαιρετικά θεωρητικοποιημένη λέξη: στην ψυχοσεξουαλικότητα». Οι Ribot, Charcot, Zanet, Helmholtz, Exnerf, Breuer, Fliess, Fechner και Hering, Lipps, Woundt, Krafft-Ebing, Mobius, Haeckel, Lamarque και Darwin, όλοι αυτοί οι άνδρες συμμετείχαν στον αγώνα για να απαντήσουν μερικά από αυτά τα ερωτήματα. Μετά από επανειλημμένες προσπάθειες, δραματικές αποτυχίες και τέλος μερικές επιδέξιες θεωρητικές δεσμεύσεις ο S. Freud πήρε την τεράστια πολυπλοκότητα αυτών των προβλημάτων και συνέθεσε μια θεωρία της ψυχής που ήταν πλούσια σε συνέπειες και διέθετε μεγάλη ερμηνευτική δύναμη, παρότι ήταν εκπληκτικά απλή: την ψυχοσεξουαλικότητα».

Ανάμεσα και πίσω από τις γραμμές η προσωπικότητα του Freud: ευφυής, φιλόδοξος, απίστευτα ενεργητικός και σκληρά εργαζόμενος. Ενώ εγκαινίαζε την ψυχαναλυτική ψυχολογία δύο νευρολογικές μονογραφίες μια για την αφασία και μια για την εγκεφαλική παράλυση με προέλευση την παιδική ηλικία, αναφορά στο

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ

τραύμα της γέννησης, ακολουθούσαν το δρόμο των εκδόσεων.

Το δεύτερο και το τρίτο μέρος του βιβλίου αποτελούν μια εξαιρετική αφήγηση όσων συνέβησαν τα τρομακτικά χρόνια των δύο πολέμων που συγκλόνισαν τον κόσμο. Στο δεύτερο μέρος- πρώτα χρόνια του 20ου αι., η πένα του Μακαρί μας μεταφέρει στην ηλεκτρισμένη ατμόσφαιρα και στην έξαψη της εξερεύνησης των μυστηρίων του νου. Βιέννη, Ζυρίχη, Βερολίνο, Βουκουρέστι, Λονδίνο..., Stekel, Adler, Jung, Jones Ferenczi, Rank, Abraham, Strachey και τόσοί άηθοι πιστοί, ανταγωνιστές, αντάρτες και δυνητικοί διάδοχοι. Εκδόσεις, περιοδικά, βιβλία, συζητήσεις. Η ίδρυση της Ψυχολογικής εταιρίας της Τετάρτης στην οδό Berggasse 19, το διεθνές κίνημα των φροϋδικών και αλληπαλήθηλα συνέδρια. Ο δρόμος για την θέσμιση της ψυχανάλυσης ήταν μπροστά και θα ήταν μακρύς. Μετά το 1918 -τρίτο μέρος- ο συγγραφέας καταπιάνεται περισσότερο με τις ριζικές αλλαγές που θα μετασχημάτιζαν τις φροϋδικές σπουδές σε ένα ευρύτερο, με μεγαλύτερη ποικιλία, πιο ανοιχτό και τελικά πιο δημοφιλέ πεδίο. Ο Freud βοήθησε ώστε το πεδίο να μη γίνει ένα ακόμη κλειστό σύστημα σκέψης, αποφασισμένο να διαφθαί τις βεβαιότητες του, σφυρηλατώντας δεσμούς όταν αυτό θα ήταν αναγκαίο και υπερασπιζόμενο τον εαυτό του από αντιφάσεις. Ελεύθερα σκεπτόμενοι άνδρες και γυναίκες θα συνέρρεαν σ' αυτή τη μεταρρυθμιστική κοινότητα. Jones, Abraham, Horney, A. Freud, Klein, Reich. Η μεγαλύτερη άνθηση της ψυχανάλυσης συντελέστηκε ανάμεσα στο 1918 και 1938. Θα ήταν η καλύτερη και η χειρότερη εποχή.

Στον επίλογο περιγράφονται μερικές από τις εξελίξεις μετά το 1950. Η ψυχανάλυση γεννήθηκε στην δυτική και κεντρική Ευρώπη και αυτός ο πολιτισμός διαπότισε τη λογική και τις παραδοχές της. Όταν μεταφυτεύθηκε σε ξένες χώρες, ήταν αναπόφευκτο να αναδιαμορφωθεί. Όταν οι εξόριστοι από την Ευρώπη βρέθηκαν μαζί και οι μάχες έγιναν άγριες, οι αναλυτές πάλησαν και πάλη για να βρουν κανόνες προκειμένου να λύσουν τις θεωρητικές διαφορές και να οικοδομήσουν τη

συναίνεση. Στο ερώτημα που βασάνιζε το πεδίο από τη γέννηση του: "Τί ορίζει την ψυχανάλυση" οι διαφορετικές κοινότητες δεν μπορούσαν να συμφωνήσουν. Παρά τα ρήγματα, η ψυχανάλυση άκμασε χάρη στην ερμηνευτική δύναμη των ιδεών της και αναδύθηκε από τα ερείπια της μεταπολεμικής Ευρώπης ως ηγετική σύγχρονη θεωρία για το νου. Το βιβλίο έχει τύχει θερμής υποδοχής από την ψυχαναλυτική κοινότητα.

Βιολέττα Κωνσταντινίδου

Κλινική Ψυχολόγος Ψυχαναλύτρια,
Πρόεδρος μέλος ΕΕΨ

R.D. HINSHELWOOD: Η Κλαϊνική Σκέψη στην Ψυχαναλυτική Πράξη.

Μετάφραση - Επιμέλεια:
Γεωργία Χαλκιά, Παύλος
Χατζητάσκος
Βήτα Ιατρικές Εκδόσεις,
Αθήνα, 2017, σελ. 272

Το βιβλίο «Η Κλαϊνική Σκέψη στην Ψυχαναλυτική Πράξη» του βρετανού ψυχαναλυτή R.D. Hinshelwood κάνει την εμφάνισή του στη ελληνόφωνη ψυχαναλυτική βιβλιογραφία πολλά χρόνια μετά την αρχική έκδοσή του στα αγγλικά το 1994. Το ίδιο το γεγονός αυτό είναι δηλωτικό της αξίας τόσο του εγχειρήματος του συγγραφέα, όσο και της σημασίας που έχουν οι ιδέες της Melanie Klein για το ειδικό αναγνωστικό κοινό στο οποίο απευθύνεται το βιβλίο.

Ενδιαφέρον όμως μπορεί να έχει η επισήμανση πως στα ελληνικά το έργο της Klein έχει προσεγγιστεί κατά κύριο λόγο διαμεσοσταβούμενο όχι μόνο μέσω της μετάφρασης, αλλά και τρίτων συγγραφέων που επεξεργάστηκαν το έργο της. Έτσι τα πιο δημοφιλή βιβλία στην Ελλάδα για την κλαϊνική ψυχαναλυτική θεώρηση είναι γραμμένα τα δύο με τη μαεστρία της Hanna Segal («Μελανί Κλαϊν» και «Εισαγωγή στο έργο της

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ

Μελανί Κηλίν» από τις εκδόσεις Καστανιώτη) και το τρίτο το «Λεξικό της κηλαϊνικής σκέψης» του Hinshelwood (Νοόγραμμα εκδοτική, επιμέλεια Γρηγόρη Μανιαδάκη και Γεωργίας Χαηκιά). Μπορεί το γεγονός αυτό να σχετίζεται με τη δυσκολία και μια πιθανή αντιμεταβιβαστική αναγνωστική δυσφορία που δημιουργεί το πρωτότυπο έργο της Klein καθώς αυτό προσεγγίζει με βαθιές ερμηνείες υλικό συνεδριών με μικρά παιδιά ή ψυχωσικούς ασθενείς.

Ο Hinshelwood έχει υπάρξει αφοσιωμένος μελετητής του έργου της Klein και κηλαϊνικός ψυχαναλυτής. Είναι επίτιμος καθηγητής του Κέντρου Ψυχαναλυτικών Σπουδών στο πανεπιστήμιο του Essex της Μεγάλης Βρετανίας, μέλος της Βρετανικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας και ιδρυτής του International Journal of Therapeutic Communities και του British Journal of Psychotherapy). Το ελληνικό ψυχαναλυτικό κοινό διατηρεί μια πολυετή και προνομιακή σχέση μαζί του καθώς είναι σταθερή η παρουσία του στα ψυχαναλυτικά δρώμενα της χώρας μας, με συμμετοχή σε συνέδρια, διαλέξεις και ομαδικές εποπτείες. Έτσι η παρούσα έκδοση έρχεται να προστεθεί στην προηγουμένη έκδοση του Λεξικού ακολουθώντας τη χρονική αλληλουχία των πρωτότυπων αγγλικών εκδόσεων. Ο συγγραφέας έχοντας διεξέλθει με επιστημονικότητα τα δύσκολα ζητήματα της έκδοσης ενός Λεξικού, που αφιερώνεται στη θεωρητική αποτίμηση όρων που είναι σημαντικοί για την ψυχαναλυτική κηλαϊνική θεωρία, αναγνώρισε την έλλειψη κηλαϊνικού υλικού σε σχέση με τα λήμματα του Λεξικού. Σε μια προσπάθεια να ανταποκριθεί σε αυτή την πρόκληση, θα καταφύγει αμιγώς στην επεξεργασία και ταξινόμηση κηλαϊνικού υλικού που προέρχεται αποκλειστικά από δημοσιευμένες περιπτώσεις της ίδιας της Klein, αλλά και άλλων συγγραφέων που ανήκουν σε αυτή τη γραμμή σκέψης (Abraham, Segal, Isaacs, Heimann, Rosenfeld, Bion, Money-Kyrle, Brenman Pick, Joseph, Meltzer, Steiner, Feldman, Eric Brenman). Τονίζεται άλλωστε από το συγγραφέα πως οι θεωρητικές θέσεις της κηλαϊνικής σχολής προήλθαν μέσα από την

προσέγγιση του κηλαϊνικού υλικού, ακολουθώντας ως παραδειγματικό κανόνα το τρίπτυχο «συνειρμός-ερμηνεία-ανταπόκριση». Ο συγγραφέας έχει την διδακτική ικανότητα να δομεί το υλικό του με τέτοιο τρόπο που να το καθιστά ευπρόσιτο και χρήσιμο στον αναγνώστη, ακόμη και αν αυτός βρίσκεται σε διαφορετικά στάδια εμπλοκής με την ψυχαναλυτική θεωρία και πρακτική. Έτσι μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε ως εισαγωγική κατανόηση των εννοιών, είτε να προστεθεί στην ενδελεχή προσέγγισή της κηλαϊνικής πρακτικής της Klein και των κηλαϊνικών αναλυτών. Βασική γραμμή του βιβλίου αποτελεί η κατανόηση των εννοιών της κηλαϊνικής θεωρίας μέσα από την παρουσίαση αλλά και τον παράλληλο ερμηνευτικό/επεξηγηματικό σχολιασμό δύσκολων δημοσιευμένων κηλαϊνικών περιπτώσεων.

Το υλικό του βιβλίου χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος ο συγγραφέας αναφέρεται σε ιδέες του Freud και του Abraham που τις θεωρεί βασικές για την ανάπτυξη της μετέπειτα θεωρίας της Klein. Έτσι διατρέχει θέματα όπως ο σχηματισμός των συμβόλων, ο ναρκισσισμός, η ενδοβολή και η προβολή και η ασυνείδητη φαντασίωση. Στο Μέρος II ο Hinshelwood μελετά τη συνεισφορά της Klein, όσον αφορά στην ψυχαναλυτική προσέγγιση πολύ μικρών παιδιών μέσω της χρήσης του παιχνιδιού, το προ-γενετήσιο οιδιπόδειο σύμπλεγμα και την πρώιμη διαμόρφωση του υπερεγώ. Ακολουθεί η μελέτη των εσωτερικών αντικειμένων, των προτάσεων της Klein για την καταθλιπτική και την παρανοειδή-οχιζοειδή θέση, την προβλητική ταύτιση, την ενόρμηση του θανάτου και το φθόνο. Όλα αυτά καταδεικνύονται μέσω της διεξοδικής μελέτης, γραμμή τη γραμμή, κηλαϊνικών παραδειγμάτων που προέρχονται κυρίως από την κηλαϊνική βιβλιογραφία. Στο Μέρος III επιδιώκεται η ανάδειξη της περαιτέρω εξέλιξης των κηλαϊνικών θεωριών είτε από σύγχρονους της Klein ψυχαναλυτές, είτε από μαθητές της. Η σταδιακή επεξεργασία των κηλαϊνικών ιδεών οδήγησε σε νέες αντιλήψεις σχετικά με τη θεραπευτική διαδικασία. Το τμήμα αυτό του βιβλίου επικεντρώνεται σε έρευνες που

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ

σχετίζονται με την επιστημοφιλική ενόρμηση δηλαδή την ανθρώπινη επιθυμία για γνώση, για τον τρόπο που ασκείται η γνώση για τον εαυτό, την διεργασία και την πάλη του εαυτού με την ενόρμηση του θανάτου και τον τρόπο που γίνεται η επικοινωνία ανάμεσα σε δύο ανθρώπους και στο ζεύγος αναλυτή-αναλυόμενου. Στόχος της θεραπείας είναι η εδραίωση μιας θεραπευτικής αλληλαγής που σύμφωνα με τους κλαϊνικούς ψυχαναλυτές αφορά την εγκατάσταση εντός του αναλυόμενου ενός εσωτερικού αντικειμένου που κατανοεί και συνεισφέρει στη βελτίωση της εσωτερικής ενόρασης, ενός πιο ολοκληρωμένου Εαυτού. Ο Hinshelwood στον επίλογο του Μέρους III, καταλήγει ότι υπάρχουν θεμελιώδεις επιδράσεις της κλαϊνικής θεωρίας που έχουν διαχρονική επίπτωση στην ψυχαναλυτική πράξη. Ένα πρώτο στοιχείο αφορά στη σημασία που αποδίδεται στην ανταπόκριση του ασθενούς στην ερμηνεία, η οποία καθίσταται ορατή μέσα από την προσεκτική παρατήρηση της μεταβιβαστικής διαδραμάτισης. Ένα δεύτερο στοιχείο αφορά στη συνεχή προσοχή στον κεντρικό ρόλο που παίζει η ερμηνεία της μεταβίβασης. Η τρίτη επισήμανση αναφέρεται στη σημασία που αποδίδουν οι κλαϊνικοί αναλυτές στο βρεφικό επίπεδο λειτουργίας του ασθενούς. Έχει ειπωθεί ότι ο Freud ανακάλυψε το παιδί στον ενήλικο, ενώ η Klein το βρέφος στο παιδί. Και τέλος τονίζεται η σημασία και η διαρκής απειλή που συνιστά για τον ψυχισμό η ενόρμηση του θανάτου και η δύναμη της καταστροφικότητας, σε μια διαπάλη με τη θετική επίδραση του εσωτερικού καλού αντικειμένου.

Είναι αναμφίβολα χρήσιμο που έχουμε στα χέρια μας μια εξαιρετικά προσεγμένη μετάφραση του βιβλίου του Hinshelwood, που επιμελήθηκαν οι ψυχαναλυτές Γ. Χαηκιά και Π. Χατζητάσκος και εξέδωσαν σε μια καλαίσθητη έκδοση οι εκδόσεις Βήτα.

Αρετή Σπυροπούλου

Ψυχίατρος, Α΄ Ψυχιατρική Κλινική
Πανεπιστημίου Αθηνών, Ε.Ε.Ψ.Ψ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ

Οι ψυχικές άμυνες και τα παράδοξά τους.

Δομικές και αμυντικές εργασίες του ψυχισμού.

Εκδόσεις ΑΡΜΟΣ, Αθήνα
2016, 288 σελ.

Δεν είναι τυχαίο που η πρώτη φράση του βιβλίου

του Βασίλη Δημοπούλου είναι η κραυγή μιας θεραπευόμενης, που δημιουργεί επώδυνα συναισθήματα στον αναλυτή. Και σε αυτό, όπως και στα προηγούμενα βιβλία του, ο συγγραφέας ξεκινά από την αναλυτική του εμπειρία και με σύμμαχο τη βαθιά γνώση της ψυχαναλυτικής θεωρίας μελετά θεμελιώδη ψυχαναλυτικά θέματα. Εδώ το αντικείμενο του είναι οι άμυνες τόσο του αναλυόμενου όσο και του αναλυτή, δηλαδή «οι ψυχικές εκείνες λειτουργίες οι οποίες σκοπεύουν στη μείωση ή την εξάλειψη κάθε αλληλαγής, που θα έθετε σε κίνδυνο την ισορροπία και συνοχή του ατόμου ως βιοψυχικής οντότητας» (σελ. 11).

Όπως ήδη καταδεικνύεται στον τίτλο του βιβλίου οι ψυχικοί σχηματισμοί που αναλαμβάνουν την άμυνα, επιπλέον επιτελούν δομική λειτουργία, εφόσον δομούν τα ψυχικά συστήματα και τη μεταξύ τους σχέση. Ταυτόχρονα η προσοχή μας κατευθύνεται προς την παραδοξότητα τους, με την έννοια των ανταγωνιστικών σκοπών που μπορούν να υπηρετούν διαδοχικά. Άλλωστε, όπως επισημαίνει ο συγγραφέας, το ίδιο το ψυχικό όργανο συνιστά μια θεμελιακή παραδοξότητα.

Η μελέτη των αμυνών ξεκινά από τις ταυτίσεις, οι οποίες οργανώνουν το παιδί βάζοντας τάξη στην αναστάτωση που του προκαλεί η επικίνδυνη σχέση, ο «δεσμός» με το αντικείμενο, εν προκειμένω τη μητέρα, αλλά και «θεραπεύοντας» το κενό και την έλλειψη. Ακολουθώντας τη διαδρομή της μετάβασης από τις πρωτογενείς στις δευτερογενείς ταυτίσεις και τις προϋποθέσεις για να ολοκληρωθεί αυτή ομαλά, η διερεύνηση τους εστιάζει σε σταθμούς της διαδρομής. Από τις ναρκισσιστικές ταυτίσεις όπου δεν έχει επιτευχθεί η διαφοροποίηση με το αντικείμενο και

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ

στις οποίες εντάσσονται πλην των πρωτογενών, η ενσωμάτωση, οι κολληώδεις ταυτίσεις και η προβλητική ταύτιση έως τις υστερικές και ιδεοψυχαναγκαστικές ταυτίσεις. Οι ταυτίσεις διερευνώνται διεξοδικά και σε βάθος, φωτίζονται οι μεταξύ τους διαφορές αλληλά και αλληλοκαλύψεις και καταδεικνύεται η δυσκολία διάκρισης τους στην αναλυτική εργασία. Θα μπορούσε βέβαια κανείς να σκεφθεί πως η προβλητική ταύτιση, έννοια που ξεκίνησε από την Klein για να εξελιχθεί για ένα μεγάλο μέρος της ψυχαναλυτικής κοινότητας σε ένα βασικό εργαλείο κατανόησης κυρίως των μη νευρωτικών οργανώσεων, άξιζε μια πιο εκτεταμένη αναφορά. Οι προβληματισμοί για την κλινική της αξία που ακολουθούν στο κείμενο δημιουργούν πολλές σκέψεις. Μια συζήτηση γι' αυτό το θέμα μου φαίνεται ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα. Άλλωστε ο Βασίλης Δημόπουλος είναι ένας έντιμος συνομιλητής, που ποτέ δεν έκρυψε την αγάπη του στη φροϋδική σκέψη, της οποίας είναι βαθύς γνώστης.

Μετά τις ταυτίσεις σειρά έχουν οι άμυνες που συνδέονται με το «μέσα και το έξω» συμβάλλοντας στον διαχωρισμό του. Η ενδοβολή αφορά τη δυνατότητα του εγώ να πάρει μέσα του κάτι, ώστε να μειωθεί το διάχυτο άγχος που προκαλεί το αδιαφοροποίητο της σχέσης με το αντικείμενο, ενώ η εσωτερίκευση, ως πιο εξελιγμένη λειτουργία, αφορά τη διάδραση με το αντικείμενο. Ας μη ξεχνάμε ότι η εσωτερίκευση της αναλυτικής λειτουργίας είναι το ζητούμενο στην κλινική και η επίτευξη της ολοκληρώνει την αναλυτική εργασία. Από την άλλη, δηλαδή ως προς το έξω, η προβολή όταν είναι πρωτογενής εγκαινιάζει τον διαχωρισμό του από το μέσα, ενώ η δευτερογενής τον ολοκληρώνει και εγγυάται τη σταθερότητα και μονιμότητα του αντικειμένου.

Τι όμως αποτελεί την εναρκτήρια κίνηση για το σχηματισμό των ψυχικών συστημάτων; Πρόκειται για μια «μυθική αρχή», που δεν είναι άλλη από την πρωτογενή απώθηση. Τον πρώτο δηλαδή χρόνο της απώθησης που εισάγει στον δεύτερο χρόνο, αυτόν της δευτερογενούς (κυρίως) απώθησης. Θεμέλιο των νευρωτικών οργανώσεων η απώθηση διαφοροποιεί τη συμμετοχή της

στις διαφορετικές κατηγορίες των νευρώσεων, παραδείγματος χάριν στην ιδεοψυχαναγκαστική νεύρωση φαίνεται να εμπλέκεται με τη μόνωση, διαφοροποιώντας αντίστοιχα και την τεχνική.

Τόσο κοντά αλληλά και τόσο μακριά από την απώθηση ο συγγραφέας τοποθετεί άλλες άμυνες όπως την καταστολή, την αναστολή και την άρνηση (negation). Η τελευταία θεωρεί ότι αποτελεί γνώρισμα των νευρωτικών οργανώσεων, μιας και η έκφραση της μέσω του λόγου -το «όχι» του αναλυόμενου- έχει μια σημαντική συμβολική αξία, εν αντιθέσει με τη διάψευση (denial) που κυριαρχεί πέραν της νεύρωσης. Από την άλλη σε όλες τις ψυχικές οργανώσεις παρατηρούμε κίνηση προς το παρελθόν, παλινδρόμηση, με όχημα είτε τη λιβιδινική ενέργεια, είτε τα ψυχικά συστήματα. Η ταξινόμηση της από τον Βασίλη Δημόπουλο -ακολουθώντας τη φροϋδική γραμμή του 1900- σε τοπική, χρονική και μορφολογική βοηθά στη διερεύνηση της και μας ανοίγει την όρεξη για το επερχόμενο βιβλίο του με θέμα την ψυχική μορφοποίηση και τη δυναμική του τραύματος.

Εισερχόμενοι στο χώρο του τραυματικού δεν μπορούμε παρά να συναντήσουμε τη διχοτόμηση, η οποία θα σώσει το εγώ από τον αφανισμό, ενισχυόμενη από τη διάψευση. Πρόκειται για τη διχοτόμηση του εγώ, η οποία δεν μπορεί να νοηθεί χωρίς τη διχοτόμηση του αντικειμένου. Ο συγγραφέας μελετά την εξέλιξη των εννοιών αυτών στη σκέψη της Klein -συζητώντας τις διαφορές της από τον Freud-, αλληλά και στον Bion και τον Winnicott. Ακόμη τις μεταφέρει στο χώρο της κλινικής, ιδιαίτερα όσο αφορά τις οριακές, διαστροφικές και ψυχωτικές οργανώσεις.

Η συζήτηση για την άμυνα της μετουσίωσης, που ακολουθεί στο βιβλίο, ίσως είναι εκείνη που μας δίνει την ευκαιρία να γνωρίσουμε καλύτερα τον τρόπο σκέψης του Δημόπουλου και την αγάπη του για τη μελέτη και την έρευνα. Μέσα από συνεχή ερωτήματα, που οι απαντήσεις τους δημιουργούν νέα, προβληματίζεται για τη σχέση της μετουσίωσης με τις άλλες άμυνες, τη διαπλοκή των ενορμήσεων, τη δημιουργία του αντικειμένου, με γόνιμα αποτελέσματα.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ

Επιστρέφοντας σε πιο πρώιμους τρόπους λειτουργίας του ψυχικού οργάνου συναντάμε πάλι τη διάψευση (και τη σχέση της με τον φετιχισμό), αλλιώς και τον συγγενή της αποκλεισμό (σε σχέση με το αν η έμφαση δίνεται στην εξωτερική αντίληψη ή στο εσωτερικό του ψυχικού οργάνου). Εδώ βρισκόμαστε στο χώρο της ψύχωσης και του παραληρήματος. Από την άλητη η καταφυγή του ψυχισμού σε μια συνεχή «δαιμονική» επανάληψη μάς οδηγεί στο χώρο της αποτυχίας επεξεργασίας του τραύματος. Ο ψυχαναγκασμός της επανάληψης τοποθετείται «πέραν της αρχής της ευχαρίστησης», όμως συμφωνώ με τον συγγραφέα ότι ταυτόχρονα συνυπάρχει η ευχαρίστηση -έστω και εκφορτιστικού τύπου-, καθώς και η ενεργητική αναζήτηση του αντικειμένου, ακόμη και αν είναι αυτό είναι τραυματικό.

Η βεντάλια των αμυνών θα συμπληρωθεί με τον αντιδραστικό σχηματισμό και τη σχέση του με την αντιστροφή, την καθήλωση και τη σχέση της με την παλινδρόμηση, τη μόνωση και τη σχέση της με την καταστολή, την ακύρωση, τη μετάθεση και τη συμπύκνωση.

Τα ανωτέρω εμπλουτίζονται με κλινικά παραδείγματα που καταδεικνύουν την έκφραση των αμυνών στο κλινικό υλικό και συζητούν την κατάλληλη τεχνική. Συζήτηση που, όπως υπογραμμίζεται από τον συγγραφέα, δεν μπορεί παρά να λαμβάνει υπόψη της συνεχώς το τι συμβαίνει στη συνάντηση μεταβίβασης και αντιμεταβίβασης.

Το τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου αναφέρεται στις αντιστάσεις τόσο του αναλυόμενου, όσο και του αναλυτή. Η ίδια η έννοια της αντίστασης έχει μια μακρά διαδρομή μέσα στην εξέλιξη της ψυχαναλυτικής θεωρίας και τεχνικής. Ιδιαίτερα αν κανείς τη σκεφθεί από τη σκοπιά της διυποκειμενικότητας και της αλληλεπίδρασης του αναλυτικού ζεύγους, δεν μπορεί παρά να σταθεί κριτικά απέναντι της. Ο Βασίλης Δημόπουλος πάντως επιλέγει να αναφερθεί σε αυτή διεξοδικά. Καταρχήν στις αντιστάσεις του εκείνου, με τη μορφή του κολληώδους της λίμπιντο, την ψυχική ακινησία και τον ψυχαναγκασμό της επανάληψης, των οποίων η διαχείριση είναι ιδιαίτερα δύσκολη.

Στη συνέχεια συζητά την αρνητική θεραπευτική αντίδραση σαν αντίσταση εκπορευόμενη από το υπερεγώ, ενώ οι αντιστάσεις του εγώ συνιστούν ένα φάσμα που εκτείνεται από τις δυσκολίες στη σκέψη έως την υπερκατανόηση των ερμηνειών του αναλυτή, τη χρήση της σιωπής με ορισμένους τρόπους, τη χρήση της μεταβίβασης. Ακόμη και τα όνειρα και ο τρόπος αποδοχής των ερμηνειών μπορούν να έχουν ως σκοπό την αντίσταση, όπως και οι επαναλήψεις, η παλινδρόμηση ή τα περάσματα στην πράξη. Για να καταλήξει στο παράδοξο συμπέρασμα «κάθε έκφραση του συνειδητού συστήματος και της συνείδησης είναι αντίσταση, αφού δεν είναι παρά μεταμφιεσμένες εμφανίσεις του ασυνειδήτου, οι οποίες για να δικαιολογήσουν την ύπαρξη τους, θα πρέπει να εμποδίζουν όποιες προσβάσεις στο χώρο του» (σελ. 256). Στη δική μου ανάγνωση αυτό το παιχνίδι της παραδοξότητας, που διαφαίνεται σε όλο το βιβλίο, είναι και ο μεγαλύτερος πλούτος του. Το παράδοξο γίνεται ακόμη περισσότερο φανερό στη συζήτηση για τις αντιστάσεις του αναλυτή, όταν σε αυτές εντάσσονται ο θεμελιώδης κανόνας του ελεύθερου συνειρμού ή η ερμηνεία.

Ο Βασίλης Δημόπουλος, λοιπόν, αποδεικνύεται ένας βιρτουόζος του παιχνιδιού της παραδοξότητας. Στηριγμένος στη βαθιά γνώση της ψυχαναλυτικής θεωρίας, αλλιώς και με τη ματιά συνεχώς στραμμένη στο αναλυτικό ζεύγος και την εργασία που επιτελεί, συζητώντας τις ψυχικές άμυνες ανατρέπει βεβαιότητες, δημιουργεί αμφιβολίες και θέτει ερωτήματα. Μας βοηθά ως αναλυτές στο πιο δύσκολο έργο, να μπορούμε να παίρνουμε εκτός από την ενεργητική και μια θηλυκή-παθητική θέση και να δεχόμαστε το παράδοξο. Άλλωστε, όπως επισημαίνει, τι πιο παράδοξο από το ότι χρειάζεται να «πεθάνουμε», προκειμένου ο φόνος-απουσία μας να επιτρέψει στον αναλυόμενο να ζήσει ως υποκείμενο. Πρόκειται αναμφισβήτητα για μια σημαντική συμβολή.

Χαρά Καραμανωλάκη
Ψυχίατρος, Ψυχαναλύτρια,
Διδάσκων μέλος της Ε.Ε.Ψ.Ψ.